

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**RUSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA A ÚLOHA
ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIÍ**

Jan Šleis

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Ruská občanská válka a úloha československých

legií

Jan Šleis

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Tímto bych chtěl poděkovat panu PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné a cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení své bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	7
2. První světová válka na ruském území	9
2.1 Rok 1914.....	10
2.2 Rok 1915.....	10
2.3 Rok 1916 - Brusilovova ofenzíva	12
3. Revoluce roku 1917	13
3.1 Únorová revoluce.....	13
3.2 Prozatímní vláda	15
3.3 Vladimir Iljič Lenin Uljanov – hlavní postava revoluce.....	16
3.4 Říjnová revoluce	17
4. Ruská občanská válka.....	21
4.1 Bělogvardějci	21
4.2 Rudoarmějci	26
4.3 Fronty a porážka bílých	28
4.3.1 Sibiřská fronta – admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak	28
4.3.2 Ukrajina a jižní Rusko – generál Anton Ivanovič Děnikin.	31
5. Československé legie v Rusku.....	34
5.1 Formování legií	35
5.2 Československé vojsko v boji	41
5.3 Postavení Armádního sboru	44

5.4 Cesta do Vladivostoku.....	47
5.5 Pokus o odzbrojení.....	48
5.6 Cesta ke vzpouře a příprava k boji	54
5.7 Sovětská vláda chce rozpustit Československý armádní sbor na Rusi	58
5.8 Sověti zahajují útok.....	63
5.8.1 Omsk	64
5.8.2 Penza.....	67
5.8.3 Mariinsk a Novonikolajevsk.....	69
5.8.4 Irkutsk	71
5.8.5 Čeljabinsk	72
5.8.6 Pád Sibiře a odjezd z Ruska	73
6. Závěr.....	84
7. Seznam literatury	86
8. Resumé	88

1. Úvod

Rok 1917 přinesl v Rusku pád carské vlády a uvrhl zemi do několikaletého chaosu občanské války a posléze do komunistické diktatury. Tato kapitola ruských dějin je jednou z nejdiskutovanějších nejen v samotném Rusku.

Ve své bakalářské práci jsem se konkrétně zaměřil na revoluce, občanskou válku, rozložení sil bělogvardějců a bolševiků, důležité bitvy z občanské války, spojeneckou pomoc bílým, důvody proč vyhráli bolševici. Zde bylo důležité zachytit bod zlomu v občanské válce, protože ze začátku bělogvardějci měli převahu a zdálo se, že válka brzy skončí porážkou bolševických sil. Dále úlohu, jakou sehrály československé jednotky v tomto konfliktu, protože ty činily nejpočetnější zahraniční kontingent na území Ruska. Na závěr jsem se pokusil zhodnotit příčiny vítězství bolševiků i váhu spojenecké pomoci Spojenců.

Na toto téma byla napsána celá řada publikací nejen u nás, ale i v samotném Sovětském svazu. Zde je však nutné podotknout, že publikace byly značně ideologicky ovlivněné, takže opravdu kvalitních prací je málo. Hlavně kvalitních prací o československých legiích je poskrovnu. Téma bylo hojně zpracováváno za první republiky, kdy byly vzpomínky ještě čerstvé. Za druhé světové války byla tato literatura dána na seznam zakázaných děl, archivy uzavřeny a bádání zastaveno. Po válce a zejména po roce 1948 byla nekomunistickým historikům znemožněna činnost. Oficiální ideologie se pokusila vymazat boje legionářů proti bolševikům.

Práce obsahuje pět základních kapitol. První se zabývá důvody vstupu Ruska do první světové války, cíly, jež si kladlo, a průběhem bojů od roku 1914 do Brusilovovy ofenzívy v roce 1916. Druhá kapitola se zaměřuje na příčiny únorové revoluce, vzniku Prozatímní vlády a jejího pádu při bolševickém převratu v revoluci říjnové. Interpretace vychází především z knihy *Dějiny ruské revoluce* vydané v roce 1998 od

amerického historika polského původu Richarda Pipesa, který se specializuje na ruskou historii. Autor v knize shrnul svou práci z předchozích knih o ruských a sovětských dějinách konce 19. století a první poloviny 20. století. Ukazuje rozdělení ruské společnosti na počátku 20. století a kořeny revolucí. Část kapitoly je věnována životu nejvýraznějšího revolucionáře Vladimira Iljiče Uljanova vycházející z publikace Běsově ruské revoluce z roku 2002 od českého historika Vladislava Moulise, která analyzuje počátky vzestupu bolševiků v medailoncích prominentů sovětského režimu. Třetí kapitola se věnuje samotnému problému ruské občanské války, nastínění sociálních skupin, které bojovaly za bělogvardějce a bolševiky, do jaké míry byli Spojenci ochotni poskytnout pomoc bělogvardějcům, jak byla tato pomoc účinná a v neposlední řadě rozhodujícím bitvám. Kapitola vychází především z knihy *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891–1924* z roku 1996 od britského historika Orlanda Figese. Kniha přináší pohled na ruskou revoluci a občanskou válku v širším časovém záběru od počátků společenských problémů až po upevňování revoluční moci. Poslední kapitola přináší pohled na československé jednotky v Rusku. Konkrétně jejich formování, vztahů s carem, Prozatímní vládou, bolševiky a bělogvardějci, zapojení do první světové války a příčin vystoupení v občanské válce, i přes několikrát proklamovanou neutralitu. Touto problematikou se zabývá historik profesor Victor Miroslav Fic a jeho, v České republice třísvazková a ve světě čtyřsvazková, kniha *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918* vydána v letech 2006–2008. Publikace je založena na jeho mnohaletém bádání značného počtu archiválií v amerických i evropských archivech, tudíž přináší objektivní argumenty k tématu, kterým se za komunismu z ideologických důvodů nedostávalo.

2. První světová válka na ruském území

Rusko nebylo na válku příliš připraveno a generální štáb později rozmlouval carovi vstup do války. Důvodem se staly jednak zastaralé zbraně, nemoderní námořnictvo v neposlední řadě i špatné velení důstojníků. Dalším důvodem bylo to, že i přes velký počet obyvatel mělo však málo mužů do zbraně. Pokud by Rusko však již do války vstoupilo, tak mělo jednoznačný cíl. V rámci Východní otázky požadovalo úžiny Bospor a Dardanely, území na Kavkaze a Istanbul. Tím by získalo důležité zásoby ropy na Kavkaze a kontrolovalo by přístup do Černého moře.

Po sarajevském atentátu 28. června 1914 na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este se Rusko snažilo donutit Srbsko k ústupkům. S válkou počítalo mnohem později, ne v roce 1914. Rakousko-Uhersko ústupky nepřijalo a 29. července 1914 bombardovalo Bělehrad, hlavní město Srbska. Rusové ihned vyhlásili mobilizaci. Německo předložilo Rusku ultimátum o rychlé demobilizaci a stažení vojsk ze společné hranice. Petrohrad odmítl a 1. srpna 1914 vyhlásil Berlín Rusku válku.

Jako všichni státníci, tak se i car Mikuláš II. se svými ministry domníval, že válka bude trvat pouze krátkou dobu. Na delší střetnutí nebylo Rusko připraveno jak z ekonomického, tak i z infrastrukturalního hlediska. Neefektivní výběr daní a hlavně nedostatečná infrastruktura zpomalovaly přesun vojsk a zásob na frontové linie. Střelivo a zbraně se vyráběly ve státem kontrolovaných továrnách, které nebyly schopny držet krok s továrnami ostatních velmocí co se kapacity a modernity týče. Rusko bylo rozlohou největším státem světa, ale v této době, z hlediska železnice, mezi velmocemi poslední. Hlavní pátevní síť byla jednokolejná Transsibiřská magistrála.

2.1 Rok 1914

Car se po vyhlášení bojů setkal s odhodláním lidí jít do války. Ti se sešli na shromáždění za plnou podporu války 2. srpna 1914 na půdě Zimního paláce v Petrohradu v počtu přesahujícím sto tisíc lidí.¹

Již od začátku války Francie prosila Rusko, aby otevřelo východní frontu a zaútočilo proti Německu. To postupovalo přes Belgii směrem k Francii. Francouzské protiútoky neměly skoro žádný úspěch. Rusko vyslalo do Východního Pruska své dvě armády, které měly porazit německou armádu a zahájit přesun na Berlín. V první fázi si počínaly dobře. Ovšem postupem času se prokázala ruská zaostalost. V druhé polovině roku přišla první velká porážka v bitvě u Tannenbergu. Zde se naplno ukázala německá taktika pod vedením skvělého стратега Paula von Hindenburga, jenž během jednoho dne, 26. srpna 1914, obklíčil první ruskou armádu a donutil ji zahájit ústup zpět do Ruska. 30. srpna zahájil útok na druhou ruskou armádu o třech sborech a zvítězil.² Ruské porážky přišly vinou nedostatečné výzbroje a špatně fungujícím velitelským sborem, kde působili mladí a nezkušení důstojníci.³

Neúspěch ve Východním Prusku byl částečně vynahrazen vojenskými akcemi vůči Rakousku-Uhersku. Rusové postupně obsadili většinu území Haliče a Přemyšl byl nucen vzdát se Rusům. Tím vyřadili z boje téměř třetinu rakousko-uherské armády a otevřeli cestu do Uherska a Slezska.⁴ Po zbytek roku 1914 probíhaly na tomto území jen bezvýznamné boje.

2.2 Rok 1915

Německo muselo vyřadit Rusko z války, protože si nemohlo dovolit válčit na dvou frontách. Od počátku příprav plánů se začaly projevovat

---

¹ ŠVANKMAJER, M., *Dějiny Ruska*. Praha 2004, s. 314.

² ASTORRI, A., *První světová válka*. Praha 2010, s. 54–55.

³ FIGES, O., *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891–1924*, Praha 1996, s. 257–258.

⁴ ASTORRI, *První světová válka*, s. 69.

rozpory mezi německým a rakousko-uherským generálním štábem o způsobu vedení bojů. Byl vypracován plán na ofenzívu v roce 1915.

Ofenzíva byla zahájena v polovině dubna tohoto roku. Rusové byli díky dělostřelecké kanonádě vyhnáni ze zákopů a zahájili opět ústupové operace. Stáhli se z Polska, protože jinak by riskovali celkové obklíčení a zničení. Během ústupu měli již sto padesát tisíc mrtvých a milion raněných. Němci zabrali Varšavu, Vilnius a Brest-Litovsk. Přesto se však konec války na východě neočekával. Ruská vláda nekapitulovala a odmítala mírová jednání.⁵

Na domácí frontě bylo nutné veřejnost zapojit do válečné výroby ještě více. Car Mikuláš souhlasil se zapojením podnikatelů a členů dumy do opatření, která zvýší nadšení a hlavně válečnou výrobu. Zakládaly se různé organizace a rady na pomoc s organizováním výroby zbraní a jejich dopravováním na frontu. Rady měly intervenovat v nestátních podnicích, aby se také zapojily do výroby. To se ukázalo jako dobrým krokem kupředu. Oproti roku 1914, kdy se vyrábělo pouze sto tisíc nábojů ročně, tak v tomto roce již byl rovný milion nábojů. Rusko tím překonalo nedostatek zbraní pro vedení dlouhé války.⁶

Začaly se objevovat jiné potíže, a to konkrétně v ekonomické sféře. Hlavním z problémů byla velká inflace. Před válkou se ceny v Rusku téměř nepohnuly a byly nejstabilnější na celém světě. Po vypuknutí šly ceny prudce vzhůru, téměř o čtvrtinu. Vláda navíc zakázala alkohol a obyvatelstvo se uchýlilo k černému obchodu. Státní pokladna tím přicházela o další příjmy. Jedině venkovskému obyvatelstvu inflace neublížila. Díky stoupajícím cenám zemědělských produktů se jim jako jediným v Rusku zvyšovaly příjmy.⁷

---

⁵ PIPES R., *Dějiny ruské revoluce*. Praha 1998, s. 73.

⁶ Tamtéž, s. 76.

⁷ Tamtéž, s. 77.

2.3 Rok 1916 - Brusilovova ofenzíva

V létě 1916 se ruská armáda naposledy pokusila zvrátit nepřízeň války. Generální štáb naplánoval ofenzívu v podobném stylu jako na začátku války v roce 1914. Útok měl být veden ve velkém počtu na slabé Rakousko-Uhersko směrem do Čech. Cílem mělo být oddělení Německa od Rakouska, což by po vítězství v pozdějších letech umožnilo pochod na Berlín, který v roce 1914 ztroskotal. Velením nad ofenzívou se ujal generál Alexej Alexejevič Brusilov. Na počátku června ruská armáda zaútočila čtyřmi armádami v Haliči a Bukovině. V srpnu díky sedmi menším ofenzívám dosáhl Brusilov až úpatí Karpat. Rakousko ztratilo půl milionu vojáků, přes tisíc děl a hlavně bylo obsazeno 250 000 km² území. Německo, které se obávalo totálního prolomení a kolapsu fronty, sem přesunulo 18 divizí ze západní fronty. V polovině měsíce srpna se opět prokázala zaostalost a neorganizovanost ruské armády. Rychlému postupu se nedostávalo zásob jídla a především střeliva. Na tři ozbrojené vojáky připadal jeden neozbrojený, který musel čekat, až jeho druh padne. Brusilov musel nařídit všeobecný ústup. Obsazené území přešlo opět do rakousko-uherských a německých rukou. V tuto chvíli došlo k zásadnímu rozkladu ruské armády, který se již do konce války nezastavil. Rozpolcenost vrcholila tím, že po revoluci v říjnu 1917 byla armáda naprosto nepoužitelná v boji. Na druhé straně však díky ofenzívě klesl počet německých útoků na západní frontě a rakousko-uherských v Itálii. Dalším úspěchem bylo donucení Rumunska ke vstupu do války na straně Dohody, protože se obávalo o svoji svrchovanost.⁸

---

⁸ ŠVANKMAJER, s. 318–319.

3. Revoluce roku 1917

3.1 Únorová revoluce

Zima přelomu let 1916 a 1917 byla neobyčejně krutá. Teploty klesaly pod -30°C . Velké sněhové bouře vyřadily dokonce i ruské odolné lokomotivy z provozu. Vesničané byli nuceni dodávat jídlo do měst pěšky. Zamrzaly též stroje různých provozoven na zpracování a výrobu jídla, například v pekařství či řeznictvích. Průmyslová výroba továren vyrábějící střelivo, pušky či děla fungovala, ale jen v nouzových podmínkách. V drsných podmínkách továren se začaly objevovat první bouře a stávky. Důvodem byl nedostatek jídla, tepla a pitné vody. Kromě toho se ozývaly i hlasy na odstranění cara a změnu politického uspořádání.⁹

Na Mezinárodní den žen 8. března 1917 (23. února podle juliánského kalendáře) vyšlo do ulic Petrohradu sto tisíc žen. Policie, tajná služba ani дума nedokázali zareagovat a podniknout kroky k rozpuštění demonstrace.¹⁰ Důvodem bylo i to, že kozáci, kteří zajišťovali bezpečnost, často sympatizovali se ženami, které chtěly chléb na nejnужnější obživu.¹¹ V pátek, 9. března, se situace ještě více zotřila. Demonstrace se zvětšily a v Petrohradu bylo již na čtvrt milionu převážně dělníků, kteří byli dočasně bez práce kvůli zavření továren nebo stávkám. Dav se domáhal okamžitého konce války a zemského zřízení. Car nařídil obsadit mosty přes Něvu, aby se dav nedostal více do středu města.¹² Lidé však zátarasy obcházeli po zamrzlé řece. Následujícího dne, tj. 10. března, se agitací ujali studenti. Jako první šli agitovat do kasáren petrohradské posádky. Zprvu se jim dařilo na svoji stranu dostat řadové vojáky. Zástupci menševiků¹³ mezitím v dumě projednávali možnost

---

⁹ FIGES, s. 297.

¹⁰ ŠVANKMAJER, s. 324.

¹¹ FIGES, s. 306.

¹² ŠVANKMAJER, s. 324.

¹³ Umírnění členové frakce ruské sociální demokracie. Jejich oponenty byli bolševici. Zprvu měli mnohem více přívrženců než právě bolševici. Avšak v říjnové revoluci se situace naprosto obrátila.

vytvoření vlády dělníků. Ten samý večer dostal velitel petrohradské posádky rozkaz k násilnému uklidnění situace. To však pomohlo jen na chvíli, protože situace byla již velice vyhrocena. Posádka vyšla 11. března do ulic a zdálo se, že bude klid.¹⁴

Právě v tento den se však přihodil závažný incident, který obrátil situaci. Na náměstí Znamenského se opět shromáždil dav. Jednotky pavlovského strážního pluku vyzvaly dav k rozchodu. Ten neuposlechl a vojáci začali do davu pálit. Výsledkem bylo čtyřicet raněných civilistů. Svědci krveprolití se vydali ke kasárnám. Vojáci se dozvěděli o incidentu a ihned začali jednat. Šli na místo incidentu, kde narazili na jízdní policii, výsledkem byla oboustranná střelba. V kasárnách si poté odhlasovali odmítnutí rozkazů týkajících se střelby do civilního obyvatelstva a povstalců. Následující ráno 12. března se povstání rychle šířilo. Připojila se celá petrohradská posádka včetně kozáků.¹⁵ U některých jednotek byli odzbrojeni důstojníci, kteří odmítli přidání se na stranu povstalců. Ti v tento den obsadili ministerstvo vnitra a nad Zimním palácem vztyčili rudý prapor, symbol povstalců. Do večera byl celý Petrohrad v rukou povstalců. K poslancům dumy se donesla informace o jejím rozpuštění. Zástupci poslanců svolali na další den ráno tajnou soukromou poradu o dalších postupech. Byl vytvořen výkonný orgán z dvanácti členů dumy. Ten nesl název: *„Prozatímní výbor členů dumy ke znovunastolení pořádku v hlavním městě a k ustanovení vztahů s jednotlivci a institucemi.“*¹⁶ V čele stál předseda dumy Michail Vladimirovič Rodzjanko. Z výboru vzešla Prozatímní vláda a Sovět petrohradských vojenských a dělnických zástupců. Brzy byl vytvořen tzv. Ispolkom. Členy se stali zástupci socialistických stran působících v Rusku. Ten se tedy stal řídicím orgánem zastupujících socialistických stran a jednal ve jménu sovětu. V Rusku nastal systém dvojvládí, který trval až do říjnové

---

¹⁴ PIPES, s. 85.

¹⁵ ŠVANKMAJER, s. 324.

¹⁶ FIGES, s. 320–321.

revoluce. Prozatímní vláda prosazovala doktrínu celkové buržoazní revoluce, která byla pro Rusko potřebná.¹⁷

Car Mikuláš II. nemohl se vzniklou situací již nic dělat. Od 10. března vedl předseda, v té chvíli ještě staré „carovské“ dумы, Rodzjanko s carem Mikulášem II. a jeho rádci jednání o okamžité abdikaci. Panovník nechtěl v tuto chvíli o abdikaci nic slyšet, domníval se, že situaci ještě zvládne a zůstane u moci celá dynastie Romanovců. Mikuláš II. svolil k abdikaci až po naléhání generálního štábu. Generálové naléhali na cara, aby odstoupil, pokud mu záleží na pokračování války až do samotného vítězství.¹⁸ Car nakonec pod nátlakem 15. března 1917 abdikoval. Dalšího dne se vzdal následnictví i Mikulášův nástupce velkokníže Michail. Ustanovila se Prozatímní vláda v čele s knížetem Georgijem Jevgenjevičem Lvovem, jež koncem léta vyhlásila první ruskou demokratickou republiku.¹⁹

3.2 Prozatímní vláda

Rusko sice mělo Prozatímní vládu, ta však v pravém slova smyslu nevládla. Moc a právo rozhodovat si držel Sovět petrohradských vojenských dělnických zástupců. V čele sovětu stáli již od prvních dní únorové revoluce menševici. Vládě nikdy nedůvěřovali a stále více uzurpovali vládu do svých rukou. Hlavní slovo měli dále ještě v armádě, v níž se zřizovaly sověty vojáků, které měly kontrolovat samotné velitele a případně je sankcionovat za špatná rozhodnutí. Co bylo špatným rozhodnutím, opět rozhodoval sovět.

Největším problémem nové „demokratické“ moci byla probíhající první světová válka. Vláda zarputile prosazovala pokračovat ve válce. Tehdejší ministr spravedlnosti Alexandr Fjodorovič Kerenskij válku označil následovně: „*Revoluční válka proti německému militarismu.*“²⁰

---

¹⁷ PIPES, 88–89.

¹⁸ Tamtéž, s. 93.

¹⁹ FIGES, s. 325.

²⁰ Tamtéž, s. 348.

Ministři se domnívali, že pokud by ve válce nepokračovali, tak by to mohlo znamenat konec demokracie v Rusku. Pokračování bojů však nenahrával jak fakt stálé zaostalosti armády, tak i malá podpora v řadách vojáků, kteří se vzdávali 10krát častěji než jejich protivníci v řadách armády Německa.²¹

Rolníci chtěli v době probíhající revoluce přerozdělení půdy. Vláda bez moci nemohla v tomto kroku nic udělat. Rolníci vzali situaci do svých rukou a zabírali si půdu sami pomocí zbraní, loupení a zabíjení. Vláda v reakci navrhovala pozemkovou reformu. Tu měl odhlasovat nový parlament vzniklý z nadcházejících voleb. Sovět byl proti, protože se bál o své postavení. Politická situace v Rusku byla v jakémsi vakuu, ze kterého nevedlo východisko. Tím se připravila půda pro nadcházející říjnovou bolševickou revoluci.²²

3.3 Vladimir Iljič Lenin Uljanov – hlavní postava revoluce

Nejviditelnější a hlavní postavou říjnové revoluce 1917 byl Vladimir Iljič Uljanov, který později přijal pseudonym Lenin. Narodil se do rodiny školního inspektora roku 1870 v Simbirsku. Zpočátku života byl příznivcem carské rodiny a šlechty obecně. Avšak roku 1887 byl popraven jeho mladší bratr za pokus o atentát na budoucího cara. To mladým Uljanovem velice otřásl a začal carskou rodinu nenávidět. Na podzim tohoto roku se stal posluchačem univerzity v Kazani. V prvním semestru se zúčastnil demonstrace na půdě univerzity a byl vyloučen. Další léta strávil na statku intenzivním studováním revolučních autorů a příprav na studium na univerzitě v Petrohradě. Zde se stal právníkem. Toto řemeslo však dlouho nedělal.²³

Lenin celý svůj život zasvětil přípravě revoluce v Rusku, cest k ní a také potírání svých odpůrců. V roce 1901 vyjel po návratu z vyhnanství do zahraničí, kde učinil zásadní rozhodnutí. Za prvé založil politický list

---

²¹ ŠVANKMAJER, s. 327.

²² Tamtéž, s. 330.

²³ MOULIS, V., *Běsové ruské revoluce*. Praha 2002, s. 33–34.

Jiskra. Počítal s tím, že tento list bude mít agenty a agitátory po celém Rusku. List byl ústřední periodikum Sociálně demokratické dělnické strany Ruska a byl vydáván v Německu, Švýcarsku a Velké Británii.²⁴

Přípravě II. sjezdu strany se začal Lenin projevovat jako velmi tvrdý diktátor a diskutér. Tvrdě se opřel do předsedy strany a prosadil do doktríny strany boj proti kapitalismu a carskému samoděržaví. Boj o členství ve straně se přiosťřil na samotném sjezdu v červenci 1903. Lenin prosazoval, že se jím může stát člověk, který přijme její kompletní program a zároveň je členem jedné z jejich organizací. V důsledku sporu se Sociální demokracie vnitřně rozštěpila. Leninova skupina byla původně v menšině. Při projednávání a diskuzích si však naklonil velké množství delegátů. Z redakce Jiskry také vyřadil své odpůrce. Rozštěpené frakce sám Lenin i typicky pojmenoval. Svě křídlo označil za bolševiky (většina) a odpůrce za menševiky (menšina). Bolševici ihned začali myslet na revoluci v Rusku. K tomu bylo zapotřebí velké množství peněz, které přicházely od mecenášů a hlavně z četných loupeží, jež však narážely na odpor nejen v menševickém křídle, ale i u části umírněných bolševiků. Samotný vnitřní rozkol ve straně však znemožnil jakékoliv zasáhnutí bolševiků do revoluce již v roce 1905, která tak proběhla bez jejich účasti. Lenin koncem roku 1907 odjel ze země do Švýcarska. Zde trávil čas i během války. V březnu 1917, když se dozvěděl o svržení samoděržaví, se přesvědčil, že nastal čas na další stadium revoluce – od povstání proti carismu k povstání proti buržoazii. Výsledkem měla být pouze občanská válka a nic jiného. V ní se bolševici měli definitivně zbavit svých odpůrců.²⁵

3.4 Říjnová revoluce

Bolševická frakce Sociálně demokratické dělnické strany Ruska až do dubna 1917 nebyla v Rusku. Díky penězům z Německa mohla strana

---

²⁴ Tamtéž, s. 35–36

²⁵ Tamtéž, s. 38–40.

mnohem více agitovat než její odpůrci. Historik Richard Pipes uvádí, že jen v roce 1917 přišlo od německé vlády celkem 50 milionů zlatých marek. Právě německé vláda byla jedním z největších podporovatelů Lenina a bolševiků, která v nich viděla sílu, jež by mohla po revoluci vést k zastavení válečného konfliktu mezi Německem a Ruskem. Německo by se tak mohlo v plné síle upnout na západní frontu, kde v té době platil již dlouho patový stav.²⁶

První pokus o převrat, po Leninově návratu do Ruska, přišel mezi 16. a 17. červencem 1917. Živelnost a nezformovanost bolševiků přinesla ještě nezdar. Lenin byl spolu s devíti blízkými soudruhy obviněn z velezrady. Sám však se vzepřel osudu a rozhodl se k útěku do Finska. Dopisy stále podněcoval vedení strany k novému plánu na konečnou revoluci. Příprav a agitace se ujal schopný organizátor Lev Davidovič Trockij, který naléhal na vedoucí činitele bolševické strany Grigorije Jevsejeviče Zinovjeva a Lva Borisoviče Kameněva. Svou inteligencí a schopností organizace byl Trockij nepostradatelným v revoluci. Svými vlastnostmi se skvěle doplňoval se samotným Leninem.²⁷

Dne 23. října 1917 se uskutečnilo zasedání ústředního výboru bolševické frakce Sociální demokracie. Rozhodlo se, že se zorganizuje puč, tak jak ho připravoval a sepsal sám Lenin. V něm zachytil celý plán převratu, vytvoření štábu ozbrojené sekce strany, seznam spolehlivých pluků, které by pomohly při obsazování důležitých osob a seznam nespolehlivých osob. Organizaci nad pučem měl převzít Lev Trockij. Samotné přípravy nezůstaly utajeny, protože je 1. listopadu nepřímo vyzradil v tisku Kameněv.²⁸

Prozatímní vláda však nedávala informacím o chystaném puči přílišnou hodnotu. Nikdo z představitelů ozbrojených sil nevěřil v jeho úspěch. Policie jen přistoupila k zavření některých novin řízených bolševiky, ale již nezatkla jejich šéfredaktory. Ministr spravedlnosti však

---

²⁶ FIGES, s. 389–390.

²⁷ Tamtéž, s. 411.

²⁸ Tamtéž, s. 452–453.

upozorňoval, že by bylo dobré mobilizovat důstojníky v odlehlých městech. Tato síla představovala zhruba 15 000 důstojníků věrných vládě a připravených kdykoliv zasáhnout.²⁹

Dne 4. listopadu 1917 začalo organizované povstání. Na sjezdu bolševiků v Petrohradu se ozbrojuje dělnická garda, která byla založena při předchozím pokusu z července. Garda měla tvrdě bránit revoluci a zahubit jakékoliv prvky kontrarevoluce. Následujícího dne, tj. 5. listopadu, se vojenský revoluční výbor bolševiků zaměřil na získání vojáků z posádek umístěných v Petrohradu. Trockij na zasedání vojenské frakce petrohradského sovětu přemlouval váhající bolševiky, aby se přidaly na stranu revoluce.³⁰

Dne 6. listopadu v reakci na Trockého proslov převzali stráž důležitých pozic a objektů v Petrohradu vojenští kadeti, tzv. junkeři. Ve stížení pozice bolševiků se měly zvednout i všechny mosty ve městě. To však přililo ještě více olej do ohně. Po skončení pracovní doby se dělníci odebrali na shromaždiště a agitační střediska bolševiků. Sám Lenin, který v této době byl již v Petrohradu, měl starosti o povstání a neustále burcoval souputníky v boji a vyžadoval důslednější plnění plánu. V noci z 6. na 7. listopadu bolševické jednotky systematicky začaly přebírat velení nad klíčovými pozicemi ve městě. Využily k tomu předsunutých hlídek. Hlídkám junkerů bylo přikázáno opustit strážní místa. Mnozí uposlechli dobrovolně, na ostatní bylo použito násilí. S rozedněním 7. listopadu bolševici ovládali ve městě nádraží, pošty, telegrafní a telefonní ústředny, banky a mosty. Během obsazování vojenského velitelství nepadl jediný výstřel.³¹

Ministr spravedlnosti Kerenskij se pokoušel žádat o vojenskou pomoc. Ta však nepřicházela, neboť ústředna byla již plně v rukou bolševiků. V přestrojení za srbského důstojníka odjel nepozorovaně na frontu v domnění, že přiveze vojenskou pomoc. Zimní palác byl jediným

---

²⁹ PIPES, s. 142–143.

³⁰ ŠVANKMAJER, s. 333.

³¹ PIPES, s. 143–144.

úřadem v rukou vlády. Za svítání přišel od Lenina rozkaz k útoku na palác. Útočníci se však s prvními výstřely rozprchli.³²

Dopoledne 8. listopadu se uveřejnilo Leninovo prohlášení *Občanům Ruska*. V prohlášení oznamuje: „*Prozatímní vláda je sesazena, moc přešla do rukou vojenského revolučního výboru... Okamžité nabídnutí demokratického míru, zrušení velkostatků, dělnická kontrola výroby, vytvoření sovětské vlády...*“³³ V tento den večer v návaznosti na Leninovo prohlášení zahájil křižník Aurora palbu na Zimní palác. Vyšla jen jedna salva. Avšak i to stačilo jako impuls útočnicků k definitivnímu útoku. Obránci, kteří se nedočkali posil, se začali rozcházet. Jediní junkeři byli ochotni bojovat až do konce, ale ministři prozatímní vlády jim to zakázali, protože nechtěli další krveprolití. V noci byli všichni členové vlády zatčeni a intervenováni do Petropavlovské pevnosti.³⁴

Odpoledne 8. listopadu byl zahájen II. všeruský sjezd sovětů. Prvních pár hodin se hojně diskutovalo a čekalo se na zprávu o dobití Zimního paláce. Vše vypadalo, že se delegáti na ničem nedohodnou. Lenin se odebral do bytu přítele a jednání bylo přerušeno. Vypracoval dekrety, které měl sjezd schválit. Nejdůležitějšími z nich byly Dekrety o míru a půdě. Těmi si chtěl získat hlavní masu společnosti – vojáky a rolníky. V dekretu o míru stálo, že se má poslat žádost válčícím mocnostem o zahájení jednání o míru. Ve sféře zemědělství se měla vyvlastnit veškerá půda s výjimkou rolníků. Veškeré dekrety byly přijaty. Poté se přešlo k hlasování o složení nové vlády, která by vládla do ustanovení ústavodárného shromáždění. Lenin nestál o žádné funkce v nové vládě a chtěl stát v pozadí jako předseda ústředního výboru bolševické strany. Jeho blízcí kolegové ho však přemluvili, aby se postavil do čela revoluce, kterou fakticky sám vymyslel.³⁵

---

³² Tamtéž, s. 145.

³³ FIGES, s. 418.

³⁴ ŠVANKMAJER, s. 333

³⁵ PIPES, s. 146–148.

4. Ruská občanská válka

4.1 Bělogvardějci

Tváří v tvář rostoucí síle a krutosti bolševiků se začala formovat opozice v podobě bývalých carských důstojníků, kteří založili 2. listopadu 1917 Dobrovolnickou armádu v Novočerkassku vedenou Michaiilem Vasiljeviče Alexejevem a Lavrem Georgijevičem Kornilovem. V tomto městě také donští kozáci, které bělogvardějci považovali za opory starého režimu, zvolili za svého atamana generála Alexeje Maximoviče Kaledina. Donští kozáci vyhlásili 20. listopadu 1917 nezávislost na Ukrajinské republice a za hlavní úkol si stanovili ji udržet, ale Dobrovolníci je přesvědčili, že toho mohou docílit jen společným spojením sil v boji proti bolševikům, kteří se připravovali na útok proti Rostovu na Donu. Místní kozáci se zpočátku báli přítomností Dobrovolníků, protože by to mohlo z Novočerkasska udělat cíl bolševiků a důstojníci by se museli skrývat v nemocnici. Postupem rudých na Rostov bylo jasné, že se neubrání, a tak dal Kaledin pokyn, aby se neskrývali. Ani pomoc od Dobrovolníků nezabránila porážce počátkem prosince 1917, kdy bolševici město dobili. Kaledin vyhlásil stanné právo a vyzval Dobrovolníky, aby dobili město zpět, protože kozáci odmítli bojovat. Alexejevova armáda se mezitím rozrostla na 500 důstojníků, byla schopná sama překonat početnější, ale naprosto nedisciplinovanou Rudou gardu v bitvě, která probíhala od 9. do 14. prosince 1917 a jež se stala první velkou bitvou občanské války a také typickou pro první rok bojů, kdy ani jedna strana neměla dostatečný počet mužů pro vytvoření frontové linie, která byla velmi pohyblivou a špatně čitelnou. Vojska se přemísťovala především po železnici a bojovala o každou zastávku.³⁶

Dobrovolnická armáda byla armádou důstojníků, proto se jí nikdy nepodařilo získat podporu řadového obyvatelstva a vojáků. Když poprvé Kornilovovi předložili seznam Dobrovolníků, tak se zděsil, že to jsou samí

---

³⁶ FIGES, s. 522–523.

důstojníci a žádní vojáci. Z prvních 3 000 vstoupivších nebylo vojáků více než dvanáct. Kapitáni a plukovníci museli sloužit v hodnosti vojáků, generálmajorové veleli jen družstvům, vyšší generálové odmítali sloužit pod nižšími důstojníky atd. Soupeření se nevyhnulo ani Kornilovovi a Alexejevovi, kdy Kornilov velel Dobrovolníkům a Alexejev měl mít na starosti politické a finanční otázky. Oba muži spolu téměř nekomunikovali. Alexejev a hodnostně vyšší generálové na Kornilova pohlíželi jako na demagoga, protože byl ochoten jít za vítězstvím i prostřednictvím praktik terorismu.³⁷

Stále více místních kozáků považovalo konflikt za něco pro ně cizího. Myšlenku ukončení spolupráce s bílými prosazovali především mladí, kteří se vrátili z fronty a boj s bílými považovali za nepřijatelný. Obrana Donu zůstala na Dobrovolnících a starších Kaledinových kozácích. Z nedostatku financí se Dobrovolníci stáhli z Rostova na Kubáň, kde doufali, že se k nim připojí kozáci nespokojení s postupem rudých. Alexej Maximovič Kaledin se po porážce u Rostova 13. února 1918 zastřelil. Dobrovolníci mezitím pochodovali promrzlou donskou stepí a za sebou nechávali krvavé stopy, protože potřebovali zásoby a vesničané jim je nechtěli dát. Po měsíčním pochodu se spojili 23. března 1918 s Kubáňskou armádou čítající 3 000 kozáků a měli v úmyslu zaútočit na Jekatěrinodar, dnešní Krasnodar, hlavní město nově vzniklé Severokavkazské sovětské republiky. Po společné schůzce 10. dubna, kdy se Lavr Georgijevič Kornilov stal vrchním velitelem sil, nařídil spojeným silám 7 000 mužů zahájit útok na město. Když zde narazil na odpor 18 000 bolševiků, uvědomil si, že nemá dostatek sil na obléhání a 13. dubna chtěl zahájit nový útok na město. Než stihl vydat rozkaz, tak ráno 13. dubna dopadl na jeho chalupu granát a on zahynul. Velení převzal generál Anton Ivanovič Děnikin, který se snažil zprávu o úmrtí velitele umlčet. Kornilovova smrt znamenala záchranu bílých, protože

---

³⁷ KENEZ, P., *Civil War in South Russia, 1918: The First Year of the Volunteer Army*, Berkeley 1971, s. 100–101.

útok na město by znamenal jejich porážku. Děnikin nařídil okamžitý ústup zpět na Don odkud jejich pochod započal.³⁸

Na Donu se začalo formovat kozácké protibolševické hnutí. Důvodem byla bolševická krutost praktikována při rekvírování majetku a nájezdy rudých band na bohaté vesnice. Nová kozácká armáda měla do konce dubna 1918 10 000 příslušníků a velitelem byl zvolen generál Pjotr Nikolajevič Krasnov. Do konce června čítala již 40 000 vojáků, které výměnou za pšenici vyzbrojovala německá armáda. Dobrovolníci za tu dobu posílili o 2 000 vojáků z rumunské fronty. Krasnov naléhal na Děnikina, aby vyrazil na sever směrem k Caricynu (dnešní Volgograd), kde se měl setkat s Čechy a Slováky. Kozáci měli Don zbavit rudých sil, spojit se s Dobrovolníky, společně táhnout na Moskvu a vyhrát občanskou válku. Děnikin navržený plán odmítl, odešel s vojáky od kubáňské stepi, kde chtěl vybudováním armády z místních kozáků vyztužit vlastní tyl. Krasnovovi kozáci zaútočili na Caricyn sami na podzim 1918, ale nikdy ho nedobyli, a šance na společné spojení sil tak byla ztracena.³⁹

V červnu 1918 začalo druhé kubáňské tažení Dobrovolníků. Zdálo se, že nemají šanci na vítězství, protože jich bylo jen 9 000 a stáli proti 80 000 bolševiků. Jejich výhoda byla ve skvělé morálce, zatímco Rudá armáda byla obklopena cizím územím a zároveň hluboce demoralizována. 18. srpna 1918 padl po několikátýdenních bojích Jekatěrinodar a rudí utekli na jih do Pjatigorska, nadto Dobrovolníci navíc kontrolovali i severní a západní Kubáň a do listopadu 1918 Stavropol. Bílá armáda čítala již 40 000 mužů s vysokou morálkou kontrolující bohatou základnu velikosti Belgie, jejímž jediným velitelem byl po říjnové smrti Alexejeva Děnikin. Po okupaci Jekatěrinodaru nechal Děnikin vydat Ústavu, která slibovala rovnost občanů před zákonem. Ve státě vládlo

---

³⁸ Tamtéž, s. 108–110.

³⁹ MAWDSLEY, E., *The Russian Civil War*, Edinburgh 2000, s. 89–91.

právo, ale Děnikin byl faktickým diktátorem, proto se mu tako přezdívalo „*car Anton*“.⁴⁰

Vzhledem k tomu, že Děnikin byl voják tělem i duší, tak se na první místo stavěly problémy vojenské; politické stály logicky stranou. Během prvních dnů se zdálo, že přehlížení politiky není na škodu, ale po vytlačení rudých se tento postoj stal katastrofálním. Vůdcové bílých jak na Sibiři, tak i na jihu nedokázali vytvořit takovou politiku, která by byla příznivá pro všechny vrstvy společnosti a jež by přinesla masovou mobilizaci lidských zdrojů potřebných pro vítězství v jakékoliv válce. Hlavním cílem bylo získat podporu Spojenců, nikoliv ruského lidu a jen malá část zásob pocházela z ruských továren. Všechny právní reformy se odkládaly až do doby obnovení ústavodárného shromáždění, které se pod nátlakem pravicových politických skupin zrušilo. Tímto krokem popudil Děnikin rolnické obyvatelstvo, které nebylo na jeho straně již dříve, protože většinu armády tvořili bývalí panští statkáři, a tak ztratil významnou podporu pro další vojenské akce.⁴¹

V listopadu 1918 po skončení války v Evropě vstoupila občanská válka do nové fáze. Ústup německé armády z Ukrajiny, Pobaltí a Krymu poskytlo možnost armádám občanské války obsadit tato území. Dobrovolníci očekávali, že jim Spojenci, kteří zatím měli hlavní zájmy na severu a na Sibiři, kde chtěli vzkřísit ruskou armádu pro další boj s Ústředními mocnostmi, poskytnou pomoc i na jihu. Po obsazení Ukrajiny Spojenci uznali Děnikina jako vrchního vůdce bílých na jihu a zavázali se poskytnout mu materiální pomoc, kterou zanechala ruská armáda na rumunské frontě. Nakonec se ukázalo, že tyto sliby jsou plané. Západní mocnosti nikdy neposkytly slíbenou pomoc, protože chyběl jasný směr, kam má směřovat, v jaké výši se má pohybovat atd.⁴²

Oproti severu a jihu měla města v Povolží silnou sovětskou vládu. Bývalí vůdcové Strany socialistů-revolucionářů, kteří uprchli z Moskvy a

---

⁴⁰ FIGES, s. 531–533.

⁴¹ KENEZ, s. 141–142.

⁴² LEHOVICH, D. V., *White againts Red. The Life of Denikin*, New York 1974, s. 331–332.

Petrohradu, viděli zdejší situaci tak, že pokud by nedošlo v budoucnosti k vnější iniciativě, tak je nepravděpodobné, že by sovětská vláda zde padla. K této iniciativě došlo koncem května 1918, kdy československé legie na základě čeljabinského incidentu a následujících událostí zahájily ozbrojený boj proti bolševikům a po řadě hladkých vítězství obsadily rozsáhlá území podél transsibiřské magistrály. Spojenci chtěli legie po vítězstvích využít k dalším bojům proti bolševikům i přesto, že jejich hlavním cílem byl odjezd přes Vladivostok na západní frontu.⁴³

V obsazených městech se vytvářely místní vlády, které se odvolávaly na ústavodárné shromáždění. Členové vlád tvořili Výbor členů ústavodárného shromáždění tzv. Komuč a pohlíželi na sebe jako na všeruský provinční parlament. Komuč byl původně eserskou⁴⁴ vládou s podporou národních menšin. Hlavním úkolem výboru bylo obnovení demokracie a vládnout měl až do obnovení právní moci. V ekonomické rovině se snažil udržet mezi pracovní silou a kapitálem, takže nevyhověl nikomu a postupně ztratil podporu všech vrstev obyvatel. Největší odpor vyvolával povolávací rozkaz pro obyvatele do Lidové armády Komuč. V létě 1918 byl schopen Komuč dobývat území s malým počtem vojáků díky aktivní pomoci československých legií. Ty ale v Rusku nechtěly být do nekonečna. Do září 1918 bolševici shromáždili v Povolžské oblasti 70 000 vojáků a proti Komuči měli převahu 2:1. Toto byl skutečný počátek bojů občanské války, protože proti sobě bojovala velká uskupení a ne jen malé ozbrojené skupiny jako dosud. 10. září 1918 padla Kazaň, 12. září se První Rudá armáda pod vedením Michaila Nikolajeviče Tučačevského probíla do Simbirsku a od té chvíle byl odpor Lidové armády zlomen.⁴⁵

Druhým důležitým centrem bílých byl Omsk. Zdejší vláda ovládaná pravicovými a monarchistickými důstojníky Sibiřské armády také

---

⁴³ KENEZ, s. 149.

⁴⁴ Strana socialistů revolucionářů. Nejvlivnější politická levicová demokratická strana Ruska existující v letech 1901–1918.

⁴⁵ MAWDSLEY, s. 168–171.

spoléhala na pomoc legionářů. Mezi Omskem a Samarou vznikl spor o to, kdo má být vůdcem sibiřského odporu. Na základě toho vzniklo v Omsku pětičlenné direktorium, které bylo však tak slabé, že 17. listopadu 1918 bylo svrženo a post vůdce nabídnuto admirálu Alexandru Vasiljeviču Kolčakovi. Ten se stal spolu s generálem Antonem Ivanovičem Děnikinem nejvyšším vůdcem bělogvardějců. Jmenování Kolčaka znamenalo konec nadějí na demokratický průběh revoluce tak, jak si ho představovali eseti; nastala čistě vojenská diktatura.⁴⁶

4.2 Rudoarmějci

Jádro Rudé armády vzniklé 28. ledna 1918 tvořily Rudé gardy. Rudí branci se verbovali především z řad nezaměstnaných bývalých vojáků, tuláků a dalších nespolehlivých živlů. Taková armáda byla v poli de facto k ničemu a zobrazení gardy jako disciplinované elitní jednotky bylo výplodem rudé propagandy. Útoky se vedly bez řádného průzkumu, nedisciplinovaně a jejich výsledky byly katastrofální. Zdrucující porážky od Němců v únoru a březnu 1918 a od Čechů a Slováků v květnu a červnu ukázaly Trockému, že musí přijít reforma v duchu staré imperiální armády s pravidelnými jednotkami, řádnou disciplínou, profesionálními důstojníky a centralizovanou hierarchií. Jedním z prvních opatření bylo povolání starých carských důstojníků zpět do služby; říkalo se jim „*vojenští specialisté*“ kvůli odlišení od starého režimu. Do konce roku 1918 jich bylo naverbováno 22 000 a do konce občanské války počet vzrostl na 75 000. Druhou Trockého zásadní reformou byla masová branná povinnost, protože špatně vycvičení dobrovolníci nemohli čelit náporům Němců na Ukrajině, Britům na severu, Čechům a Slovákům na Volze, Japoncům na Dálném východě a bílým na Donu.⁴⁷

Dalším problémem byla masová branná povinnost rolníků. Těm se do armády přirozeně nechtělo, protože v té době probíhali žně. Od žní se

---

⁴⁶ VARNECK E., FISHER H. H., *The Testimony of Kolchak and Others Siberian Materials*, Stanford 1935, s. 172–173.

⁴⁷ FIGES, s. 553–557.

odvívjala ochota rolníků bojovat ve všech armádách občanské války. Rolníci se nechali v zimě naverbovat, ale již příští léto dezertovali a šli sklízet úrodu. Během první měsíců 1919 se počet branců z vesnice výrazně zvýšil díky konci agrární sezony, ale také kvůli postupu bílých od Donu a Volhy, kteří znamenali ztrátu půdy získané za revoluce. V lednu počet branců činil 800 000 a v dubnu, v době vrcholu Kolčakovy ofenzívy, se jejich počet zdvojnásobil. Takto velká armáda byla pro režim obrovským problémem, protože zdevastovaná ekonomika nedokázala držet krok ve válečných dodávkách materiálu, zbraní šatů a dalších potřebných věcí. Nejjednodušším řešením pro vojáky byla samozřejmě dezerce. V roce 1918 dezertovalo z Rudé armády přes milion mužů, v roce 1920 to byli již miliony čtyři. Za ukryvání dezertérů bolševičtí komisaři trestali rodiny zvláštními daněmi, konfiskací zbylého obilí či dobytka, nebo v krajním případě vypalovali celé vesnice, aby přiměli dezertéry k návratu.⁴⁸

Odpovědí na zdevastovanou ekonomiku se stal válečný komunismus. Ten byl politickou odpovědí na městskou krizi z roku 1918, kdy města měla zoufalý nedostatek jídla a bolševici se obávali, že pokud neovládnu vesnici a neporazí soukromé rolníky, kteří shromažďovali přebytky obilí, revoluce bude poražena hladem. 22. května 1918 bolševici vyhlásili, že veškeré obilné přebytky jsou od nynějška majetkem státu. Započala tzv. bitva o zrno neboli bolševická občanská válka proti venkovu. Potravinová armáda skládající se z nezaměstnaných byla určena k rekvírování přebytků vesnických boháčů, tzv. kulaků. Tato taktika se neukázala jako dobrá, protože na vymáhání dávek chyběla organizace a vše probíhalo chaoticky. V lednu 1919 byla zrekvírována pouze pětina celkových výnosů z roku 1918. Bolševici to svalovali na kulaky, zvyšovali jim dodávky a postupně proti potravinové armádě povstávalo stále více vesnic.⁴⁹

---

⁴⁸ BENVENUTI, F., *The Bolshevik and the Red Army, 1918–1922*. Cambridge 1988, s. 66–68.

⁴⁹ Tamtéž, s. 89–90.

Prostředkem pro podřízení si společnosti a umlčení politických kritiků se stal rudý teror. Vladimír Iljič Uljanov (Lenin) v něm viděl prostředek třídního boje proti buržoazii a od samého počátku podněcoval nižší třídy k masovému teroru proti bohatým a privilegovaným občanům. Nástrojem vykonávání teroru byla Čeka – Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží při Radě lidových komisařů Ruské sovětské federativní socialistické republiky – založená v listopadu 1917. Od počátku pracovala mimo zákon a komisariát spravedlnosti se ji marně snažil podřídit soudům. Pro svoji loajalitu režimu byla Čeka vybrána jako orgán, který měl zajistit hladké zmizení cara Mikuláše II. s celou rodinou. Ten po své abdikaci byl nejprve držen v domácím vězení, v polovině srpna byl i s rodinou odvezen do sibiřského Tobolska. Po říjnové revoluci byla rodina v dubnu 1918 odvezena do Jekatěrinburgu, kde byla hlídána místním šéfem Čeky Jakovem Michajloviče Jurovským. 17. července 1918 byla rodina odvedena do suterénu domu a popravicí četou zastřelena. Tento čin odstartoval nový teror a nikdo si nemohl být jistý tím, že zrovna o něho se Čeka nebude zajímat.⁵⁰

4.3 Fronty a porážka bílých

4.3.1 Sibiřská fronta – admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak

Spojenecká intervence byla značně nekoordinovaná a chaotická. Žádná západní mocnost nevěděla, co jí na Sibiři čeká. Všechny státy zároveň se chtěly angažovat, aby nestály stranou. Záminkou pro vylodění ve Vladivostoku byla průjezdnost transsibiřské magistrály a ostražka spojeneckých skladů. Na začátku července se jako první vylodili Britové s jedním praporem. Západní mocnosti si přály udržení stabilní vlády na Sibiři podporující obnovení ruské armády a východní fronty proti Ústředním mocnostem. Problém způsobovali Japonci, kteří chtěli Dálný východ anektovat, a proto pro ně byla lepší sibiřská nestabilita a

---

⁵⁰ FIGES, s. 589–598.

nepouštěli se do vnitrozemí. S příchodem admirála Alexandra Vasiljeviče Kolčaka Spojenci našli důvěryhodného vůdce, kterého podporovali více, než ostatní bílé vůdce. První předseda Prozatímní vlády kníže Lvov na versailleské mírové konferenci žádal pro Kolčaka výraznější spojeneckou pomoc a diplomatické uznání, kterého se mu však nedostalo, protože Spojenci zachovávali vůči ruské občanské válce přísnou neutralitu. Přesto poslali Kolčakovi velkou materiální pomoc čítající v prvním pololetí roku 1919 milion pušek, 15 000 kulometů, 700 polních děl, 800 000 nábojů a ošacení pro půlmilionu mužů. Nadto 30 000 mužů, zejména Čechů a Slováků, bránilo Kolčakův týl v obrovské délce 6 500 kilometrů.⁵¹

Admirál pod spojeneckou ochranou zahájil na jaře 1919 ofenzívu proti rudým ve třech frontách. Hlavní vlnu vedla Západní armáda generála Michaila Vasiljeviče Chanžina, která v polovině března 1919 směřovala k Ufě. Na pravém křídle operoval Radola Gajda se Sibiřskou armádou, na levém křídle orenburští a sibiřští kozáci, jejichž cílem bylo dobytí Orenburgu, spojení s bílými v jihovýchodní stepi a odříznutí rudých ve střední Asii. Celkový počet mužů pro ofenzívu byl 100 000. do poloviny duba 1919 postoupily jednotky admirála Kolčaka o 350 kilometrů a kontrolovaly rozsáhlou oblast větší než Velká Británie. Bílí sebevědomě hovořili o dobytí Moskvy, v Paříži kníže Lvov sledoval postupný vzestup mezinárodní prestiže admirála Kolčaka a zdálo se, že uznání je jen otázkou času.⁵²

Rudí však 28. dubna 1919 zahájili protiofenzívu. Vedl ji do té doby neznámý Michail Vasiljevič Frunze, který zatím velel jen rudé brigádě v boji o moc v Moskvě. Do operace byli povoláni straničtí členové a komunistický svaz mládeže vyslal 3 000 svých členů. Sověty dostaly rozkaz z každé vesnice odvést deset až dvacet mužů, ale ve skutečnosti odvedli pouze něco málo přes 13 000 vesničanů, což bylo jeden až dva muži na vesnici. Nicméně i tento počet stačil pro vyrovnání sil s bílými.

---

⁵¹ VARNECK, FISHER, s. 241–243.

⁵² Tamtéž, s. 246.

K rudým se také přidali Baškirové, kteří se v květnu odvrátili od Kolčaka. Do poloviny června Frunze zatlačil bílé zpět k Ufě. Bílí v panice utíkali a uralská města snadno padla do rudých rukou. Do poloviny srpna padl Orenburg, Jekatěrinburg a důležitá zásobovací stanice Čeljabinsk. Rudé již téměř nic nezastavovalo v pochodu na Omsk, protože Kolčak měl k dispozici necelých 15 000 vojáků, tedy méně než osminu sil v době zahájení ofenzívy. Jeho největším problémem bylo zásobování, kdy jeho armáda trpěla ještě více, než jeho rudí protivníci.⁵³

Obě armády se uchýlovaly k praktikám teroru. Zatímco rudí kvůli třídnímu boji a rekvírování majetku, bílí kvůli nutnosti obstarat jídlo a hlavně k verbování branců. Neschopnost mobilizovat obyvatelstvo pramenil ze špatné pověsti Kolčakovy armády, protože byl znám jako obhájce starého carského režimu, což se nelíbilo místnímu obyvatelstvu. Čím více byli bílí blíže centrálnímu Rusku, tím více tento problém narůstal, jelikož v povolžské oblasti získali rolníci za revoluce nejvíce půdy. Takže od počátku tažení se Kolčak musel vypořádávat s celou řadou selských povstání v týlu a ve chvíli, kdy ofenzíva vrcholila, byly celé omské oblasti zachváceny rolnickými bouřemi. Jak postupně bílá armáda ustupovala na východ, byla stále více obklopena nepřátelskými rolnickými vzbouřenci, ke kterým se připojili i kozáci. Do listopadu 1919 se Kolčakovy ofenzívní síly rozpadly.⁵⁴

Dne 14. listopadu 1919 bílí vyklidili Omsk před postupem rudých, kteří měli převahu 2:1. Důvodem byla neschopnost generálů dohodnout se, zda město bránit nebo opustit. Rudí město dostali bez boje, kromě 30 000 zajatců dostali navíc ještě rozsáhlé muniční sklady, které bílí při uspěchaném ústupu zapomněli zneškodnit či vzít zásoby s sebou. Samotný Kolčak mířil do Irkutsku, ze kterého chtěl učinit své nové hlavní město. Jeho vlak i s rozsáhlými carskými zlatými rezervami padl do rukou Čechů a Slováků a po celý prosinec se Kolčak ocitl v zajetí. V Irkutsku

---

⁵³ FIGES, s. 610–611.

⁵⁴ Tamtéž, s. 612–613.

zatím Politické centrum koalice odborových svazů, zemstev a levicových stran převzalo vládu nad městem a prohlásilo se za novou sibiřskou vládu. Kolčaka označili za nepřítele lidu a chtěli ho soudit. Ten však 4. ledna 1920 rezignoval a odcestoval s Čechy a Slováky do Irkutsku, kde čekal, že bude předán Spojencům. Češi a Slováci však podlehli nátlaku a vydali ho bolševikům. 6. února 1920 byl odsouzen k trestu smrti, následujícího dne zastřelen a pohřben do řeky Ušanovky.⁵⁵

4.3.2 Ukrajina a jižní Rusko – generál Anton Ivanovič Děnikin

Na vrcholu Kolčakovy ofenzívy v březnu a dubnu 1919 táhl Děnikin s jednotkami od Rostova a obsadil donbaskou uhelnou pánev a jihovýchodní Ukrajinu. Původní plán útoku počítal s bleskovým postupem proti Caricynu a spojení se se silami admirála Alexandra Vasiljeviče Kolčaka. Děnikin tento plán změnil koncem března, kdy bolševici z důvodu urgentního nedostatku uhlí pronikli na uhelnou pánev na severním Donu, a rozhodl se zachránit Don místo spojení s Kolčakem. Admirál se s jednotkami v březnu nacházel 350 kilometrů od Caricynu a rudí si byli jisti tím, že pokud by došlo ke spojení obou skupin, neměli by šanci a byli by poraženi. Děnikin ovšem reagoval na aktuální problém rudé vyhlazovací války proti kozákům na severním Donu. Cílem bolševiků bylo v této oblasti vyvolat masový teror, vyhladit kozáky spolu s bohatými a jejich půdu dát chudým rolníkům. Na toto kozáci reagovali spontánním povstáním, díky kterému se k Děnikinovým jednotkám přidávaly tisíce místních kozáků. Bílou armádu v Donbasu vedl generál Vladimir Zenovič Maj-Majevskij, pod jehož vedením armáda porazila místní rudé partyzány, 13. června bez nejmenších problémů obsadila Charkov a 20. června Jekatěrinoslav (dnešní Dněpropetrovsk), protože místní rudé obránci jakmile zahlédli bílé, tak utekli. Mezitím kavkazská armáda generála Pjotra Nikolajeviče Wrangela postupovala jihovýchodní stepí a 19. června dobyla Caricyn i proti bolševické přesile, protože když bolševici uviděli

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 615–616.

přijíždějící tanky, tak se opět rozutekli. Bylo zajato 40 000 bolševiků a získáno velké množství munice.⁵⁶

Děnikin vydal 3. července 1919 rozkaz, v němž se rozhodl se třemi armádami – kavkazskou, donskou a Dobrovolnickou – táhnout na Moskvu, kterou by odřízli od železničního spojení, po níž se do města dopravovaly zásoby. Generál Wrangel proti tomuto plánu protestoval, protože věděl, že na tak široké frontě mají bílí nedostatek vojáků a může je to stát celou občanskou válku. Ofenzíva však začala poměrně dobře, když 31. července byla obsazena Poltava a v srpnu s rozpadem sovětské moci na Ukrajině Oděsa a Kyjev. Během srpna a září postupoval generál Maj-Majevskij centrálním Ruskem k Moskvě, 14. října po pádu města Orel se ocitl necelých 400 kilometrů od hlavního města sovětského Ruska. Bolševici se připravovali na nejhorší, násilně bylo naverbováno 120 000 dělníků a rolníků pro vybudování zákopů na přístupových cestách. Brzy začalo docházet na Wrangelova slova, protože pro frontu dlouho několik tisíc kilometrů měli bílí jen něco málo přes 150 000 vojáků. V týlu navíc neměli dostatek záloh, aby mohli čelit rolnickým bouřím. Hlavním důvodem neúspěchu ofenzívy byla neschopnost mobilizovat na obsazených územích dostatek nových vojáků.⁵⁷

Zatímco do bílé armády se nehlásil skoro žádný nový voják, tak do rudé armády se díky nové politice vraceli rolníci dezertéři. Bolševici z nedostatku vojáků opustili od represí a vůči dezertérům zahájili přesvědčovací kampaň, na základě které se, během bílých příprav útoku na Moskvu, navrátilo mezi rudou armádu jen v moskevském a orelském okrese téměř milion rolníků. Mezi rolníky byla ještě obava z vítězství bílých, kteří by jim sebrali nově nabyté pozemky z revoluce roku 1917.⁵⁸

Děnikinova vojska, ustupující k jihu, začala v panice prchat při prvních výstřelech stejně jako rudí jako rudí. Paniku v jejich řadách způsobovali nejen rudí, ale i partyzáni a ukrajinští nacionalisté. Bílí se

---

⁵⁶ MAWDSLEY, s. 249–252,

⁵⁷ Tamtéž, s. 267–269.

⁵⁸ BENVENUTI, s. 141–143.

ocitli v nepřátelském sevření. Koncem listopadu 1919 navíc přišla šokující zpráva, že Britové ukončili svoji pomoc bílým, která spolu s porážkou admirála Kolčaka znamenala devastující morální úpadek bílých vojáků. Donští kozáci odmítli bojovat, pokud jim Děnikin nezaručí separátní stát, což se nikdy nestalo. U samotného počátku porážky bílých stojí jejich politický neúspěch, protože si nedokázali naklonit tolik důležitý prostý lid, z jehož řad by se rekrutovali noví vojáci. S porážkou bílých padlo i staré Rusko, které si představoval kníže Lvov, který v roce 1918 trval na tom, že s rudými je nutné bojovat vojensky, ale po prohře bílých uznal, že to byl velký omyl.⁵⁹

---

⁵⁹ FIGES, s. 629–635.

5. Československé legie v Rusku

Po roce 1870 přicházela do Ruska celá řada emigrantů z Rakouska-Uherska, a to především Češi a Slováci, kteří se usadili v kyjevské gubernii, jižním Rusku a západních oblastech Sibiře. Nejpočetnější kolonie byla v okolí Volyně, kde žilo na 35 000 Čechů a Slováků. Z těchto skupin po vypuknutí první světové války vycházela snaha vytvořit armádu Čechů a Slováků, která by bojovala proti Ústředním mocnostem za nezávislost vlasti.⁶⁰

Ve velkých městech se přistěhovalci sdružovali v mnoha klubech a sdruženích. Mezi ty vůbec nejvýznamnější patřily Český výpomocný spolek v Petrohradu, Český kroužek v Moskvě, Dobročinný a vzdělávací spolek Jana Amose Komenského v Kyjevě a Československá beseda ve Varšavě. Před válkou se tyto spolky většinou věnovaly různým sociálním, vzdělávacím a kulturním činnostem. Vyhlášení války Vídní ze strany Petrohradu znamenalo obrat v činnostech klubů, protože mnozí členové přišli do Ruska právě v důsledku politického útisku v Rakousku-Uhersku. Při těchto spolcích začaly vznikat výbory, které sídlily mimo jiné v Moskvě, Petrohradu, Oděse, Charkově a jež pomáhaly vojákům českého původu sloužícím v carské armádě a jejich příbuzným. Výbory dále také intervenovaly u ruských úřadů ve prospěch svých členů, kteří byli označeni jakožto občané nepřátelského státu. Delegace z Českého výpomocného spolku po vypuknutí války vypracovala pro audienci u ministra vnitra Nikolaje Alexejeviče Maklakova prohlášení, v němž konstatovala, že Češi a Slováci v Rusku deklarují svou věrnost ruské vládě. Po této schůzce ministr Maklakov přislíbil zajištění veškeré možné pomoci od vlády. Během audience u ministra zahraničí Sergeje Dmitrijeviče Sazonova delegace požadovala po pádu rakousko-uherské monarchie vytvoření suverénního státu s pomocí Ruska. Na ministrovo

---

⁶⁰ ZUMAN, F., *Osvobozenká legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku*, Díl 1, Praha 1922, s. 24.

požádání delegace vytvořila prohlášení, které obsahovalo první osvobozovací program jedné ze spojeneckých mocností a podle něhož mělo vzniknout české království s panovníkem z dynastie Romanovců. Český kroužek v Moskvě inicioval schůzi čtyř nejvlivnějších národních organizací z Kyjeva, Petrohradu, Varšavy a Moskvy, která se konala od 10. do 18. září 1914. Byly vypracovány dva dokumenty: 1) memorandum, navrhuující vytvoření království Čechů a Slováků skládající se z Čech, Moravy, Slezska a federativní Lužice; 2) žádost o audienci u cara Mikuláše II. Alexandroviče. Ministr Sazonov 15. září 1914 přijal znovu delegaci z Českého výpomocného spolku, kde v případě vítězství přislíbil pomoc při budování nového státu. Konference také rozhodla o nutnosti vytvoření ústředního vedení, proto byl zvolen přípravný výbor za účelem svolání ustanovujícího sjezdu, kde by vzniklo Ústředí československých spolků na Rusi.⁶¹

5.1 Formování legií

Krátce po vypuknutí války požadovala petrohradská skupina utvoření Československého husitského dobrovolnického sboru. K dalšímu pokusu o výstavbu armády došlo v Moskvě se souhlasem carské vlády 20. srpna 1914. První jednotky byly přijaty do armády o osm dní později. Na počátku září počet dosahoval již tří rot, uskupení neslo jméno Česká družina, a po přísaze vojáci odjeli 22. října na frontu. Tyto jednotky nebyly využívány k přímému boji, ale byly nasazovány ke zpravodajským účelům a rozvratné činnosti v týlu nepřítele. Hlavní sbor dostal rozkaz připojit se ke třetí armádě na Ukrajině, jíž velel generál Radko Dimitrijevič, a jednotky staly se jádrem zpravodajských sborů. V lednu 1915 přišlo povolení vrchního velitele rozšířit řady České družiny o zajatce, kteří bojovali s třetí armádou a jež požádali o ruské občanství tak, jak to vyžadovaly zákony. Byrokratický ruský aparát byl však velmi pomalý, a tak vojáci bojovali

---

⁶¹ FIC, V. M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl, Vznik Československých legií v Rusku 1914–1918, Ruská otázka a boj za samostatný stát*, Praha 2006, s. 28–30.

v cizí armádě ještě jako příslušníci Rakouska-Uherska. S tím se k zajatcům chovaly i armády Ústředních mocností, jejíž velitelé neváhali zajatce střílet pro vlastizradu.⁶²

Po souhlasu s vytvořením Ústředí československých spolků na Rusi, svolal přípravný výbor sjezd do Moskvy, který se konal 7. března 1915. Jméno organizace bylo změněno na Svaz československých spolků na Rusi a jako sídlo byl vybrán Petrohrad. V Kyjevě byla zřízena vojenská komise, která to tak měla blíže na frontu, kde působila Česká družina. Výsledkem sjezdu bylo prohlášení, že vytvoření samostatného státu v čele s králem je možné jen tehdy, budou-li vytvořeny vlastní ozbrojené síly. Právě v tomto bodě byly největší rozpory, protože se řešily tři možné projekty: 1) ruský generál Jaroslav Červinka chtěl zřídit armádu ze zajatců po vzoru ruské armády, které by sám velel; 2) Svaz československých spolků na Rusi by dostal mezinárodní půjčku na vytvoření samostatné armády v národním duchu, kde by se veškeré povely dávaly v češtině a slovenštině; 3) výkonný výbor vojenské komise Svazu československých spolků na Rusi sídlící Kyjevě se zasazoval o zřízení armády z vojenských zajatců.⁶³

Ke všem třem projektům se ruské úřady postavily zdrženlivě. Svaz se nakonec soustředil na již existující Družinu, do které získával dobrovolníky z řad ruských občanů českého a slovenského původu. Car dal tomuto projektu svolení v červnu 1915, tím se Družina rozrostla o druhý prapor. Dne 2. února 1916 jednotka přijala název První československý střelecký pluk a dostala se na stejnou úroveň jako ostatní ruské pluky, ikdyž byla početně menší a měla jen dvě roty.⁶⁴

V srpnu 1915 ovšem přišlo od ruských úřadů očekávané povolení přijímat do svých řad zajatce z táborů, pokud si to budou sami přát. Do zajateckých táborů byli vysíláni náboroví emisaři, kteří měli za úkol

---

⁶² MAŠÍN, E. *Česká družina: k dějinám národního osvobození*, Praha 1922, s. 87–88.

⁶³ ČERVINKA, J., *Cestou našeho odboje*, Praha 1920, s. 43–44.

⁶⁴ KUDELA, J., *Přehled československého revolučního hnutí na Rusi do odchodu československého armádního sboru z Ukrajiny*, Praha 1923, s. 23–26.

zajatce kontaktovat a informovat je o příčinách vzniku armády i o podmínkách, za nichž mohou nastoupit do služby. Zde nastala vážná překážka, protože část krajanských spolků chtěla sestavit armádu až poté, co ruská armáda vstoupí na české území a dohodové mocnosti podpoří vznik československého státu.⁶⁵

Spory mezi Kyjevem a Petrohradem vyvrcholily na druhém kyjevském sjezdu Svazu československých spolků na Rusi zahájeném 25. dubna 1916, který trval celý následující týden. Silné postavení zde měla kyjevská skupina, která měla zjevné zásluhy při výstavbě armády a úspěšné práci mezi zajatci. Navíc dokázala zajistit spolupráci s Kyjevským vojenským okruhem lepší podmínky pro samotné zajatce. To vše působilo na delegáty jako důkaz, že kyjevská skupina má nejlepší postavení pro další prosazování zájmů Svazu československých spolků. Sjezd uložil nově zvolenému vedení ovládanému kyjevskými Čechy v čele s J. Wolfem vytvořit československé vojsko a: „*provádět osvobozování zajatců na zužitkování jich v okamžiku, kdy československá věc bude toho vyžadovat.*“⁶⁶ Delegáti také rozhodli o zavedení daní pro Čechy a Slováky v Rusku: 1) válečná daň - 0,1–0,6% z příjmu občanů i vojáků Družiny; 2) všeobecná národní daň – 2–6% z příjmu všech civilistů.⁶⁷

Nově složený výbor se ihned pustil do práce a za krátkou dobu dosáhl prvních úspěchů. Na počátku května 1916 přišlo od ruských úřadů povolení o rozšíření pluku na Československou střeleckou brigádu, která byla stále součástí ruské armády. S tím výkonný výbor kyjevské vojenské komise nesouhlasil a 17. června 1916 podal projekt na vytvoření skutečné československé revoluční armády, kde by působili hlavně zajatci, jež měli být co nejdříve propuštěni ze zajateckých táborů. Vrchní velitelství ruské armády a samotný car s tím kvůli okolnostem na frontě souhlasili, ovšem jen do června 1916, kdy se ministr zahraničí Sazonov

⁶⁵ PICHLÍK, Karel a kol., *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. Praha 1996, s. 54.

⁶⁶ Tamtéž, s. 55.

⁶⁷ MAŠÍN, s. 92.

postavil proti tomuto projektu. Navíc zde byl ještě návrh generála Červinky, který předpokládal rozšíření stávajících jednotek a zlepšení výcviku. Ani tento návrh se však nerealizoval.⁶⁸

Svaz československých spolků na Rusi svolal na 28. srpna 1916 do pedagogického muzea v Kyjevě schůzi, kam byli pozváni zástupci pařížské Národní rady Milan Rastislav Štefánik a Josef Dürich. Dorazilo sem i mnoho zajatců, kteří byli nespokojeni s průběhem vytváření armády a jež zaútočili na závěry sjezdu z dubna 1916. Toho chtěl Dürich využít ve svůj prospěch, dostat Štefánika mimo dění a prosadit všechny své plány. Štefánik se proti tomu rázně postavil a 29. srpna 1916 byl podepsán mezi Svazem a Národní radou Protokol o základních pravidlech činnosti Čechů a Slováků, kde bylo mimo uvedeno: „*Organizace krajanů ustavily a uznaly Československou národní radu, která je jediné zodpovědná a kompetentní, a proto se jí předávají věci vojenské a zajatecké jako neodlučitelné části akce diplomaticko-politické.*“⁶⁹ Zástupcem Národní rady v Rusku byl zvolen Josef Dürich, který sestavil skupinu spolupracovníků odsouhlasených radou.⁷⁰

Štefánik díky protokolu vyjednal s generálem Jevgenijem Ivanovičem Alexejevem dohodu, že při formování československých jednotek v Rusku bude zřízena speciální komise pod vedením Düricha. Tím ztratil podporu Svazu spolků a důstojníků Československé brigády, protože v komisi měla mít převahu opoziční petrohradská skupina. Správa Svazu po celý podzim 1916 vyjednávala s Dürichem a snažila se ho přesvědčit, aby se stal představitelem Čechů v Rusku z titulu funkce místopředsedy Národní rady v Paříži. Dürich to však rezolutně odmítl s tím, že by to nedopustily ruské úřady, protože nedovolí, „*aby s Rusku působila organizace řízena ze zahraničí.*“⁷¹ Jednání o výstavbě

---

⁶⁸ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl*, s. 47–48.

⁶⁹ PICHLÍK, s. 80.

⁷⁰ Tamtéž, s. 80.

⁷¹ ČERVINKA, s. 96.

samostatných jednotek zůstala kvůli Dürichovu odmítnutí na mrtvém bodě a proti němu se začal šířit odpor v celém Svazu.⁷²

Se svolením ruské vlády vytvořil Dürich 21. prosince 1916 Československou národní radu na Rusi. Ministerstvo vnitra jmenovalo předsedu, kterým se stal Dürich, a šest členů rady. Svaz proti této radě protestoval, ale zároveň nominoval dalších šest radních. Veškeré aktivity československých spolků v Rusku přešly do rukou nově vzniklé organizace. Vláda mu poskytla dotace na vytvoření administrativního aparátu a Klubu spolupracovníků, který 2. února 1917 zahájil tiskovou kampaň proti Masarykovi a jeho Národní radě, jež trvala jen chvíli, protože se již schylovalo k únorové revoluci. Štefánik navíc 7. února 1917 přijel do Kyjeva na tajné jednání výkonného výboru Svazu, kde předložil důkazy proti Dürichovi a jeho napojení na ruské úřady. Předseda Dr. Vondrák prohlásil, že s okamžitou plaností Svaz přerušuje podporu Dürichově radě. S tím seznámil i ruského ministra zahraničí Nikolaje Nikolajeviče Pokrovského, který do dalšího sjezdu Svazu nechtěl o výměně slyšet.⁷³

Po svržení carského režimu během únorové revoluce se zvedla opozice proti Dürichovi naplno. Štefánik 17. března 1917 předal ministru zahraničí Prozatímní vlády Pavlu Nikolajeviču Miljukovovi plán na vytvoření odbočky Československé národní rady v Rusku, zároveň požádal, aby vláda tuto organizaci uznala jako jediného mluvčího všech Čechů a Slováků v Rusku a požadoval i rozpuštění Dürichovi Československé národní rady na Rusi. Svaz československých spolků se na své schůzi konané 17. března 1917 otevřeně postavil za Masaryka. Ministru Miljukovovi odeslal telegram, že pevně stojí za Masarykem a končí spolupráci s Dürichem. Výkonný výbor zrušil 21. března 1917

---

⁷² PAPOUŠEK, J., *Carské Rusko a naše osvobození*, Praha 1927, s. 48–49.

⁷³ PICHLÍK, s. 82–84.

jmenování šesti radních, které doporučil Dürich, a ten byl donucen rezignovat, nebo by byl zatčen.⁷⁴

Následoval sjezd všech československých spolků v Kyjevě 6.–14. května 1917. Proti sobě se postavily dvě skupiny: 1) Klub spolupracovníků a vojenské síly – ti měli celkem 224 hlasů; 2) Svaz československých spolků – ten měl 113. Ministr Miljukovovi zaslal sjezdu dopis, ve kterém se postavil za Masaryka a dal podporu československému národu v boji za sebeurčení. Na začátku sjezdu byla Národní rada v Paříži uznána jako hlavní orgán revolučního boje. Dne 7. května v prohlášení Sjezd proklamoval vyhlášení války Vídní a volal po boji i doma v Československu. Během jednání přišel telegram od velitele ruského generálního štábu, v němž povolil výkonnému výboru odbočky Československé národní rady v Rusku vytvořit vlastní armádu, takže se hlavně probíraly vojenské otázky. Organizaci armády měly převzít odvodní a organizační komise. Odvodní se měla starat o rekrutování zajatců, jejich prověřování a přípravu na samotný vstup do armády. Organizační se starala o výzbroj, výstroj, výběr velících důstojníků a ubytování. V čele měl stát ruský generál Červinka. Mimo to se hovořilo i o vedení odbočky, kde předsedou byl vždy člen pařížské Národní rady, který byl zrovna přítomen v Rusku, místopředsedou se stal Bohumil Čermák a tajemníky Jiří Klecanda a Ivan Markovič, všichni představitelé opozice sídlící v Petrohradě. Posledním bodem bylo určení pevné národní daně pro zabezpečení vojenských akcí (krajané odváděli 1%–6%, zajatci 2%–15%).⁷⁵

Situace v Rusku však byla na jaře 1917 složitější, než se československým představitelům zdálo. V městech a i v jednotkách armády byly vytvořeny tzv. sověty (rady) dělníků, vojáků a rolníků. Tyto rady šly svým programem tvrdě proti Prozatímní vládě, která chtěla

---

⁷⁴ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918. I. díl*, s. 83–84.

⁷⁵ PICHlíK, K., *Červenobílá a rudá: vojáci ve válce a revoluci 1914–1918*, Praha 1967, s. 83–84.

bojovat až do úplného konce, rady chtěly: „*mír bez anexí a kontribucí a právo národů na sebeurčení*.“⁷⁶

V této situaci přijel do Petrohradu v noci 15. května 1917 T. G. Masaryk, v den, kdy ministr zahraničí Pavel Nikolajevič Miljukov podal demisi. Novým ministrem války se stal eser Alexandr Fjodorovič Kerenskij. Na řadě veřejných vystoupení deklaroval Masaryk program Čechů a Slováků v Rusku. Zasadil se hlavně o vytvoření revoluční armády a nezávislosti Čechů a Slováků jako každý jiný národ. Nejdůležitější zásadou, kterou prosazoval, bylo nevměšování se do ruských vnitřních záležitostí. Co se týká armády, tak zde chtěl co největší početnou armádu složenou i ze zajatců, která by směřovala na západní frontu, protože porevoluční Prozatímní vláda opět odmítala výstavbu československých jednotek. Proto také byla podepsána smlouva s francouzským ministrem války Albertem Thomasem o přesunu 30 000 zajatců na západní frontu, přesun vojáků musela totiž ještě schválit francouzská vláda.⁷⁷

5.2 Československé vojsko v boji

Ústřední mocnosti odmítly návrh Prozatímní vlády na mír bez anexí a kontribucí, protože kontrolovaly značnou část ruského území a nebyly ochotny se této kořisti vzdát. Prozatímní vláda musela své válečné plány přehodnotit a ministr války Alexandr F. Kerenskij přišel s plánem, který vstoupil do podvědomí jako Kerenského ofenzíva. Do čela bojů měly jít elitní ruské gardové pluky a spolu s nimi dobrovolnické oddíly složené z nově přijatých proválečně smýšlejících občanů. Na konferenci Severozápadního frontu konané 30. května 1917 v Kamenci Podolském (jihozápadní Ukrajina) se do boje přihlásily i všechny tři pluky Československé brigády pod vedením Vjačeslava Platonoviče Trojanova. Hlavní útok ofenzívy začal 2. července 1917 v 8:45, kdy zaútočila 4.

---

⁷⁶ PAPOUŠEK, s. 60–61.

⁷⁷ KUDELA, J., *Profesor Masaryk a Československé vojsko na Rusi*, Praha 1923, s. 79–81.

finská divize. Přesně v 9:00 nastal čas pro Čechy a Slováky, pro něž to byla první bojová zkušenost v rámci samostatné armády. Byly vytvořeny skupinky po šesti až dvanácti mužích, které prolamovaly nepřátelské linie složené z tří řad ostnatých drátů 15 až 20 metrů širokých. Po šesti hodinách tvrdé bitvy se podařilo proniknout až do hloubky 3–5 kilometrů za rakousko-uherské linie. Během bitvy padlo 185 mužů a 800 jich bylo raněno. Mezi raněnými byli například Jan Syrový, pozdější premiér za druhé republiky. Kerenskij tento hrdinský kousek několikrát zmínil ve svých hlášeních, řadu důstojníků dekoroval nejvyššími vojenskými vyznamenáními a 17. července 1917 v rozkaze povolil obnovit nábor dobrovolníků do československého vojska, které mohlo vytvořit svou druhou divizi.⁷⁸

Kerenského ofenzíva však selhala a 19. července 1917 přešla nepřátelská armáda do protiútoků. Při ústupu na Tarnopol ztratila Československá brigáda více mužů, než při vítězství u Zborova. I přes tuto nešťastnou událost si jako jediná jednotka na frontě zachovala při ústupu disciplínu. Nejvíce byl 20. července postižen druhý československý pluk, kdy se mu podařilo dostat se z nepřátelského obklíčení jen za cenu těžkých ztrát 320 mužů a řada těžce raněných se radši zastřelila, protože v zajetí by je čekal vojenský soud a zastřelení či oprátka za velezradu a službu v cizí armádě.⁷⁹

Výše zmíněná druhá československá divize se zrodila již v červenci 1917. V Borispolu byl 21. července 1917 stanoven z 1. záložního praporu 5. střelecký pluk Pražský, později pluk T. G. Masaryka. V ten samý den vznikl v Baryšovce ze 4. náhradního praporu 8. střelecký pluk Slezský, 25. července pak z 2. a 3. záložního praporu v Pirjatině 6. střelecký pluk Hanácký a v Berezani 7. střelecký pluk Tatranský. Takto rychlý průběh byl možný jen díky dobře zvládnuté jarní náborové kampani a bývalí zajatci se v roce 1917 stali rozhodující silou československého vojska.

---

⁷⁸ ČERVINKA, s. 109.

⁷⁹ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 100–104.

Do února 1915 bylo mezi 1433 dobrovolníky jen 278 zajatců. V období od března 1916 do května 1917 bylo mezi cca 7 000 dobrovolníky jen 17 krajanů. Vítězství u Zborova přineslo dalších 27 000 přihlášek od zajatců.⁸⁰

Na schůzi prezidiální komise odbočky Československé národní rady 21. září bylo projednáno memorandum o vytvoření samostatného československého armádního sboru a počátkem října jej Jiří Klecanda předal hlavnímu stanu. T. G. Masaryk v něm žádal vytvoření sboru, kterému by velel generál Vladimír Nikolajevič Šokorov, který se mezitím vzdal hodnosti v ruské armádě, generálmajor Červinka se měl stát náčelníkem československých náhradních útvarů. V memorandu bylo opět zdůrazněno, že sbor má být nasazen jen proti vnějším nepřátelům Ruska, tedy Rakousko-Uhersku a Německu, nikoli proti vnitřní opozici. Náčelník ruského generálního štábu Nikolaj Nikolajevič Duchonin rozkazem 613 z 9. října 1917 všechny požadavky splnil. Zároveň začala další náborová kampaň, která přinesla do listopadu 1917 dalších 9 780 nových rekrutů z řad zajatců.⁸¹

Podle dohody mezi Masarykem a francouzským ministrem Thomasem se uskutečnily celkem čtyři transporty československých vojáků do Francie. Dne 7. července 1917 opustilo 380 mužů Kišiněv a vydalo se do Archangelska. Odtud je přes Island přeplavil ruský parník Dvinsk. Druhý transport čítající zhruba 400 mužů se kvůli malé tonáži parníku zdržel v témže přístavu a připojil se ke třetímu, který se skládal z 1100 mužů. Třetí transport tedy vyplul z přístavu 16. října 1917. Čtvrtý a zároveň i poslední transport měl značné problémy a místo v lednu 1918 odplul až 21. března 1918.⁸²

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 105–106.

⁸¹ PICHLÍK, *Červenobílá a rudá*, s. 121–123.

⁸² FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl*, s. 106–111.

5.3 Postavení Armádního sboru

Do únorové revoluce 1917 působily československé jednotky jako součást ruské armády. Nábor řídil Svaz československých spolků na Rusi, který se dostal do konfliktu s carskou vládou, a ta nechtěla, aby se jednotky dostaly pod jeho správu. Po revoluci daly úřady souhlas s výstavbou brigády hlásící se k Masarykovým ideálům. Stále byla podřízena ruskému vrchnímu velení, ale politické a diplomatické záležitosti se přesunuly na Národní radu. Tím se brigádě dostalo mezinárodního uznání a statusu bojující revoluční armády, která se ovšem neměla vměšovat do ruských vnitřních záležitostí. Po bolševickém převratu v listopadu 1917 okrajové oblasti původní Ruské říše zachvátila vlna emancipačního hnutí. Armádní sbor se nacházel na nezávislé Ukrajině. Tím přestala platit smlouva mezi Národní radou a vrchním velením ruských ozbrojených sil. Tato situace skončila 20. listopadu 1917, kdy bolševická vláda začala jednat s Ústředními mocnostmi o příměří a 3. prosince zahájila jednání o separátním míru. Předsednictvo Národní rady se rozhodlo ukončit všechny závazky, které měla Československá národní rada a Armádní sbor vůči Rusku, protože Češi a Slováci stále zůstávali ve válečném stavu s Ústředními mocnostmi. Rada připravila nový text přísahy pro vojáky, kteří by přísahali věrnost přímo jí a zavázali se bojovat proti Rakousku-Uhersku až do vítězného konce, kdy vznikne nový československý stát. Kvůli obtížím a neustálým přesunům se první přísahy uskutečnily až 30. června 1918 v době, kdy již vypukl boj mezi Československým armádním sborem a bolševiky.⁸³

Československý armádní sbor stál v centru zájmů čtyř stran, kde každá z nich s ním chtěla spolupracovat. Prvními byli přidělenci spojeneckých států v Kyjevě a v Jassech mající za úkol stabilizovat jižní frontu. Pomoc také vyžadovala vláda nezávislé Ukrajiny, která se tak chtěla udržet u moci pod záštitou uklidnění veřejného pořádku. Dalšími

---

⁸³ KUDELA, *Profesor Masaryk a Československé vojsko na Rusi*, s. 107–110.

byli nepřátelé bolševiků v čele s generály Alexejevem, Kornilovem a Kaledinem snažící se rozpráshit bolševickou moc v Petrohradu. Posledními byli právě i bolševici, kteří chtěli sbor využít k definitivnímu prosazení nového režimu. Příčinou toho všeho byl značný nedostatek vlastních ozbrojených sil v této oblasti a Sbor byl jedinou vojenskou formací mající nějaký význam na jihovýchodní frontě.⁸⁴

Francouzská vláda chtěla stabilizaci poměrů na východní frontě a československé vojsko hrálo v jejích plánech významnou roli. Na základě deklarace prezidenta Raymonda Poincarého z 16. prosince 1917 byl udělen československým jednotkám ve Francii status spolubojovníka Spojenců. Vedoucí francouzské mise v Kyjevě generál Tabouis oznámil Masarykovi, že jeho vláda nebude mít nic proti připojení jednotek v Rusku k těm ve Francii. V tom případě by se postaral o finanční i materiální potřeby Sboru. Masaryk s tím souhlasil, ale celá skutečnost musela být dlouho zamlčována s ohledem na ukrajinskou vládu, jež nebyla ochotná trpět na svém území jednotky cizího státu a intenzivně by vyjednávala s Německem o míru. Následovala zdlouhavá jednání Národní rady a vlády Ukrajiny ukončená 15. ledna 1918, kdy rada uznávala Republiku Ukrajina a v případě jejího boje proti Ústředním mocnostem měly československé jednotky okamžitě odjet na frontu. Národní rada naopak od vlády požadovala její uznání a volný průchod, pokud by nechtěla dál válčit. Možnost dále válčit nebyla pravděpodobná, protože vláda se připravovala na uzavření separátního míru s Ústředními mocnostmi.⁸⁵

V této době procházely územím, kde působila 2. československá divize, ruské bolševické jednotky a s jejich velením byla 31. ledna 1918 uzavřena dohoda o neutralitě a nevměšování se do vnitřních záležitostí Ruska. Vrchní velitel bolševických sil Michail Artěměvič Muravjov tuto dohodu 1. února rozšířil na celý Sbor. Na základě jednání Rady, představitelů spojenecké mise v Kyjevě a Muravjova dne 10. února 1918

---

⁸⁴ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl*, s. 202–203.

⁸⁵ PAPOUŠEK, s. 121–124.

byl vydán generálem Šokorovem rozkaz o nejpřísnější neutralitě československých vojsk a jejich úkolu strážit pouze budovy s vojenskou posádkou. Za neutralitu Masaryk požadoval od Muravjova zásoby a finanční pomoc, protože bolševici kontrolovali vše v oblasti. Rada také požadovala volný průchod jednotek z Ukrajiny do Vladivostoku, odkud měly odplout do Francie.⁸⁶

Masaryk chtěl jednat s nejvyššími představiteli bolševiků v Petrohradu, pod záminkou jejich případné pomoci Spojencům, aby mohl odhalit, co chystají. Za tohoto předpokladu by mohl přimět Dohodové státy k otevřené intervenci proti bolševikům již v průběhu února či března 1918. V těchto plánech by hrály významnou roly právě československé jednotky, které by ovládly jihovýchodní frontu. K setkání nikdy nedošlo a naopak bolševická vláda vydala 16. února 1918 povolení o průchodu československých jednotek Ruskem, protože chtěla přijmout mírové podmínky s Ústředními mocnostmi a přítomnost cizí armády by jednání značně komplikovalo.⁸⁷

Nastal 18. únor 1918, kdy Německo a Rakousko-Uhersko obnovily vojenské akce, protože bolševická vláda nepřijala ultimátum o mírových podmínkách. Vojenští komisaři přišli do Národní rady a žádali o okamžitou pomoc proti ofenzívě s tím, že pokud Češi a Slováci chtějí bojovat proti nepříteli, tak mohou i v Rusku. Příští den zástupci bolševiků a Čechů a Slováků odjeli do Hlavního stanu ukrajinské armády a jednali o možnostech vojenské pomoci. Výsledkem bylo to, že bolševici vybudují armádu o síle 150 000 mužů a Češi a Slováci zůstanou v týle pro případnou pomoc. Fronta měla vést od jihu v Bukovině přes Kameneč Podolský do Žmerinky a k Dněpru.⁸⁸

Národní rada věděla, že by případná obrana proti ofenzívě nebyla k ničemu a 21. února 1918 vydala rozkaz k okamžitému stažení vojáků z fronty. Během několika dní také bolševický odpor padl a Češi a Slováci

---

⁸⁶ PICHLÍK, *Červenobílá a rudá*, s. 287–290.

⁸⁷ ČERVINKA, s. 148–150.

⁸⁸ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 140–142.

nebyli vázáni žádnými závazky vůči rudým. 23. února Národní rada vydala rozkaz k okamžitému ústupu na levý břeh Dněpru, kde by se zorganizoval odpor pro hladký ústup. První divize na linii Berdičev - Žitomir - Kazatin byla vystavena největšímu německo-ukrajinskému náporu. Druhá divize se nacházela v Brispoli směrem k Poltavě. Celá ústupová akce probíhala celkem bez problémů a první divize se 1. března nacházela východně od Kyjeva, kdy následoval přechod přes řeku. Druhá divize se mezitím starala o zajištění vlaků, zásob a munice pro celou ústupovou cestu. Po zajištění všech důležitých věcí pro ústup bylo nutno provést několik rozhodných akcí pro jeho úspěšné splnění, proto byl včas obsazen 5. března šestým plukem důležitý železniční uzel v Bachmači. Dne 10. března Němci zahájili nový rozsáhlý útok proti tomuto uzlu. Obránci, tedy šestý a sedmý pluk, dostali včasnou pomoc od ukrajinských bolševiků a spolu v první a zároveň i poslední operaci nepřítele zastavili. Poté bylo zajištěno příměří na severním křídle do 13. března, které umožnilo včasnou evakuaci československých jednotek z fronty. Na jižním křídle byl nepřítel zastaven 11. března a celý Československý armádní sbor mohl být evakuován a odjel směrem k Penze.⁸⁹

5.4 Cesta do Vladivostoku

První československé oddíly překročily ukrajinsko-ruskou hranici u Kurska 15. března 1918. Místní velitel bolševiků Vladimír Alexandrovič Antonov-Ovsejenko měl obavy z dobře vyzbrojených a početně silných jednotek, proto velitelé Armádního sboru vydali 16. března 1918 rozkaz k dobrovolnému odevzdání podstatné části těžké výzbroje, včetně kompletního dělostřelectva a několika rozložených letadel. Antonov-Ovsejenko to přivítal s potěšením a k rozkazu dodal svůj vlastní přípis: *„Naši druhové z československého armádního sboru, kteří slavně a chrabře bojovali u Žitomiru, kryjíce Kyjev, a pod Grebjonkou i*

---

⁸⁹ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl*, s. 263–265.

*Bachmačem, hájíce cestu k Poltavě a Charkovu, nyní odcházejí z území Ukrajiny a odevzdávají nám část výzbroje... Výzbroj odevzdávanou Čechoslováky, přijímají revoluční vojska jako bratrský dar.*⁹⁰ V tu samou dobu v Moskvě probíhala jednání mezi zástupci Národní rady, kterou zastupoval Jiří Klecanda, a sovětské vlády zastoupené A. Arlovem, M. Mandelštanem a J. V. Stalinem. Prvním bodem se stal odjezd Armádního sboru přes Vladivostok do Francie. Předseda Rady lidových komisařů V. I. Lenin požadoval co nejrychlejší odjezd všech jednotek, což bylo v rozporu s Radou, která požadovala etapy s postupným soustředěním jednotek v oblastech Jelec-Orel, Samaře, Čeljabinsku, Omsku a Irkutsku s tím, že to bude bezpečnější s ohledem na počet vojáků a výzbroje soustředěných na jednom místě. K dohodě došlo 16. března 1918 a Lenin ihned odeslal všem místním sovětským velitelům telegram s tím, aby pomohli zajistit nejrychlejší možný odsun československých jednotek do Vladivostoku. Místní úřady rozkazu vyhověly a 19. března dorazily první vlaky do stanice Penza, kudy musely projet na trase do Vladivostoku.⁹¹

Druhým bodem jednání zástupců Národní rady a sovětské vlády byl vznik Druhého armádního sboru v Omsku. Na základě dohody z 16. března bylo povoleno v Omsku využít 50 000 československých válečných zajatců, kteří dosud do Sboru nevstoupili. Plán na zformování Druhého sboru byl přijat. Masaryk navrhoval, aby tato formace zůstala v Rusku a pomáhala té ruské vládě, která bude ochotna znovu zahájit válku s Ústředními mocnostmi. Vše se zdálo být na dobré cestě.⁹²

5.5 Pokus o odzbrojení

Do věcí nečekaně zasáhl komisař vojenství Lev Davidovič Trockij, který začal jednat se Spojenci o možné pomoci při reorganizování a budování sovětské armády. 20. března 1918 přijal francouzského a

⁹⁰ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 142.

⁹¹ KRATOCHVÍL, J., *Cesta revoluce*, Praha 1922, s. 40–41.

⁹² PATEJDL, J., *Sibiřská anabase*, Praha 1923, s. 17–18.

zástupce amerického vojenského atašé Jacques Sadoula a kapitána E. F. Riggese a dohodli se na vzájemné spolupráci při vybudování Rudé armády. Navíc oba vznesli požadavek, aby se zastavil odjezd Čechů a Slováků do Francie a stali se jádrem, kolem něhož bude budována nová armáda. Následně došlo k roztržce mezi Trockým a Leninem právě v otázce odjezdů jednotek ze země. Trockij se snažil přesvědčit Lenina tím, že kvůli budování nové armády by měly být transporty okamžitě zastaveny použity pro boj s kontrarevolucionáři. Výsledkem bylo: 1) propuštění vládní úředníci, kteří povolili dvěma členům Rady odjezd do Omsku za účelem náboru zajatců do Druhého armádního sboru; 2) do místních sovětů byl poslán telegram s rozkazem o zastavení všech vlaků s Čechy a Slováky a jejich bezpodmínečné odzbrojení. Nadto jim sověty nesměly prodávat potraviny, zásoby a dovolit spojení s velením v Moskvě.⁹³

Žádost o zastavení vlaků a využití jednotek v Rusku telegrafoval francouzský vojenský atašé Lavergne do Paříže. 21. března 1918 dostal odpověď od generála Foché, který souhlasil s jejich využitím za předpokladu, že s tím bude souhlasit vedení Národní rady. Druhý den si Lavergne pozval místopředsedu Čermáka na jednání, jenž s návrhem hrubě nesouhlasil, protože bylo dohodnuto, že v Rusku zůstane Druhý sbor a První se přesune do Francie na západní frontu.⁹⁴

Sovětští komisaři zpočátku nechtěli vlaky zastavit a jednotky odzbrojit. To se změnilo až s novým rozkazem tentokrát přímo od Stalina dne 23. března 1918 a komisaři v Penze informovali československé velení o bezpodmínečném odzbrojení. Velitelé rozkaz odmítli, argumentovali Leninovým povolením z 16. března 1918 o svobodném odjezdu z Ruska včetně zbraní a dodali, že se již vzdali nadpočetné výzbroje při překročení hranic s Ukrajinou v Kursku. V ten samý den

---

⁹³ FIC, V., M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl, Bolševici a československé legie, počátek jejich ozbrojeného konfliktu, březen–květen 1918*. Brno 2007, s. 30–34.

⁹⁴ Tamtéž, s. 35.

začala v přímo v Penze a v Moskvě jednání o vzniklé situaci. Československá strana jako první ukázala vstřícný krok, nastoupila cestu k dohodě a českoslovenští důstojníci v Penze 25. března 1918 dospěli k názoru, že bez dohody nebude možný přesun takto rozsáhlé formace až do Vladivostoku. Představitelé zdejšího sovětu navrhovali úplné odzbrojení s argumentací, že pokud Češi a Slováci chtějí odjet z Ruska bez vměšování se do vnitřních záležitostí, tak k tomu potřebují jen omezený počet zbraní určený k osobní ochraně a obraně vlaků. Národní rada s návrhem souhlasila a pro každý vlak mělo být ponecháno 168 pušek a kulomet, což znamenalo odevzdání čtyř pětin celkové výzbroje. Sovětská vláda rozhodnutí přijala a sám Stalin 26. března 1918 telegrafoval Radě potvrzení s tím, že musí být propuštěni ruští důstojníci. Vojáci navíc museli být přepravováni jako svobodní občané, protože jinak by to bylo v rozporu s brestlitevskou mírovou smlouvou o vzájemné výměně zajatců.⁹⁵

Dne 27. března v poledne začala komise pro odzbrojení pracovat. Pro rovnovážné zastoupení každá strana jmenovala tři své zástupce. Československé velení vydalo rozkaz číslo 35, na základě kterého se měly dohodnuté zbraně zapečetit do zvláštního přistaveného vlaku pro rychlejší průběh odzbrojení. Jako doprovod byl určen sovětskou vládou komisař Lukjanov, který měl zajistit hladký průběh transportu a rozptýlit obavy komisařů působících kolem trati z toho, že vojáci nebudou pomáhat nepříteli na Sibiři a Dálném východě. Posledním problémem se stala nutnost odvolat ruské důstojníky z velení Sboru. Stalo se tak z rozkazu číslo 37 z 30. března 1918, na jehož základě většina Rusů rezignovala na své pozice a celé velení bylo v rukou československých důstojníků.⁹⁶

S povolením cesty na Sibiř nastal problém se zásobováním celého transportu. Masaryk již 22. února 1918 společně s předsedou finanční komise Národní rady Františkem Šípem navštívil francouzské velení, aby

---

⁹⁵ KUDELA, *Profesor Masaryk a Československé vojsko na Rusi*, s. 158–160.

⁹⁶ PATEJDL, s. 27–29.

projednali financování přepravy a uzavřeli se sovětskou vládou dohodu o odkupu zásob. Francouzská vláda uzavřela se sovětskou dohodu o financování Čechů a Slováků, kdy sověti zplnomocnili ruské banky k vyplacení financí ze zmrazených francouzských účtů a ty následně měly být poskytnuty Sboru. Francouzi celkem vyplatili 10 188 000 rublů a britská vláda nadto poskytla ještě 80 000 liber. 18. března 1918 byla zahájena jednání s řediteli sibiřských družstev o nákupu zásob na železničních stanicích, které si určí velení Sboru. Za zastávky byly určeny Čeljabinsk, Omsk, Irkutsk a Čita. Nákup měl být proveden formou úvěru od Moskevské lidové banky a splacení po příjezdu do Vladivostoku z peněz od Francouzů a Britů. 27. března se tedy začalo s odzbrojováním prvního vlaku a během pár hodin byl připraven k odjezdu a kontrole zásobovacích skladišť kolem trati.⁹⁷

Po podpisu penzenské dohody se proti ihned postavily sibiřské sověty v čele s irkutským kontrolující celou střední Sibiř. Ten 28. března 1918 telegraficky rozeslal všem sovětům na západ od Irkutsku až k Omsku a také vládě do Moskvy zprávu, že všechny vlaky s československými jednotkami musí být bezodkladně zastaveny, vojáci úplně odzbrojeni a zadrženi na nádražích, dokud se nevyjasní další směr jejich cesty. Komisaři sovětu v Omsku žádali odklon vlaků směrem na Archangelsk. Trockij na nátlak irkutského sovětu změnil rozkaz a 2. dubna 1918 vyžadoval úplné odzbrojení. Komisaři Jermalajev a Melnikov následující den telegrafovali do Penzy Trockého rozkaz s tím, že žádný vlak nesmí být vpuštěn na trať s jedinou zbraní. V tu samou dobu byl již první vlak na cestě do Samary a nikdo uvnitř neměl o změně situace ani ponětí. 2. dubna bylo veliteli vlaku ve stanici Syzran nařízeno vydání všech zbraní podle nových pokynů. Díky přesile legionářů se podařilo vlaku odjet směrem k Samaře, ale zde již byla zmobilizována jednotka bolševiků, která vlak zastavila. Po telegrafické poradě se zástupci

---

⁹⁷ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 56–59.

Národní rady v Penze velitel rozhodl vydat všechny zbraně s výjimkou třiceti pušek pro osobní ochranu. To nebylo všechno a v Omsku musely být odevzdány další zbraně a v Irkutsku poslední zbývající včetně veškeré výstroje náležející k ochraně vlaku směřující do Čity.⁹⁸

Do Národní rady v Penze přicházely znepokojující zprávy zejména o mobilizaci bolševiků na trati transportu. Bolševici tím chtěli další ústupky v oblasti odzbrojení Sboru a veřejně proklamovali, že penzenské dohoda pro ně de facto neznamena nic víc než pouhý papír. Rada na své schůzi 5. dubna 1918 odstoupila od linie ústupků a přijala jasné stanovisko, v němž protestovala proti porušování dohody a konstatovala, že slib o nevměšování se do vnitřních problémů Ruska nadále platí a že je ochotna ho stvrdit zárukami. Naproti tomu od sovětské vlády požadovala volný a bezpečný odjezd transportu, a dokud se tomu tak nestane, tak se přeruší odzbrojování s okamžitou platností. S tímto memorandem Rada šla za místním komisařem Vasilijem Vladimirovičem Kurajevem, na kterého udělalo velký dojem díky odhodlání bránit původní dohodu. Ten o tom informoval Trockého, který změnil svůj názor a 7. dubna vydal rozkaz, na jehož základě se povolovala cesta transportu na východ a to takovým způsobem, aby nepřekážel běžnému provozu na trati. Zároveň Češi a Slováci se nesměli chovat násilně k místním úřadům a obyvatelstvu, jinak mohl být vlak okamžitě zastaven, úplně odzbrojen a velitel místními sovětskými úřady zatčen. Situace se značně zlepšila a Rada mohla zrušit memorandum proti odzbrojování a 7. dubna mohly přípravy na odjezd pokračovat. Během několika hodin se vlaky rozjely směrem k Samaře, kde bylo obnoveno odbavování zadržovaných vlaků.⁹⁹

Naděje na hladký průběh akce trvaly jen krátce. V noci z 9. na 10. dubna 1918 omský sovět prostřednictvím svého předsedy Oslopova telegrafoval všem okolním sovětům a ústřední vládě v Moskvě zprávu: „*Přeprava československých vlaků na Sibiř musí být okamžitě zastavena.*

---

⁹⁸ KRATOCHVÍL, s. 56–57.

⁹⁹ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 63–66.

*Je nutné dodržet vzdálenosti mezi jednotlivými vlaky, aby nedošlo k jejich soustředování na důležitých železničních křižovatkách. Je třeba odpojit lokomotivy, aby se zabránilo odjezdů ešelonů bez povolení. K jejich zastavení je možno použít všech prostředků.*¹⁰⁰ Telegram způsobil další nečekané komplikace v dopravě a to jen dva dny po Trockého povolení. Národní rada sestavila dvě skupiny pro zjištění situace a intervenci v Samaře a Moskvě. První se skládala z Maxy, Markoviče a Janíka. Druhá, která se skládala z Bohdana Pavlů, Klecandy a dvou členů francouzské vojenské mise, velitele Vergého a majora Parise, měla za úkol u ústřední sovětské vlády v Moskvě co nejdůrazněji protestovat proti neustálému přerušování transportů a porušování penzenské dohody. Dále měla zajistit podporu Francouzů pro Národní radu a její další eventuelní postupy.¹⁰¹

Jednání v Samaře byla úspěšná a delegáti se dozvěděli, že telegram byl nedorozuměním, protože Omsk obdržel ještě starý rozkaz z 20. března 1918, který ještě obsahoval okamžité zastavení vlaků a odzbrojení Sboru. Zástupci Rady trvali na zrušení telegramu, 12. dubna 1918 byl rozkaz zrušen a samarský sovět deklaroval přijetí čtyř vlaků směřující z Penzy a jejich rychlé vypravení do Omska. Omské úřady ještě zařídily, aby byly vlaky přijaty v Irkutsku, největším odpůrci příjezdů Čechů a Slováků na Sibiř. Skvělá diplomacie členů Rad otevřela nyní celou transsibiřskou magistrálu, ale za cenu odevzdání podstatné části výzbroje, kdy v jednom vlaku smělo zůstat pouze třicet pušek. Sověty ve středním Rusku krátce na to změnilý názor a požadovaly ještě větší odzbrojení a to takové, aby v jednom vlaku zůstalo jen dvacet pušek. Vojáci z této nastalé situace nebyli nadšeni a viděli v jednání sovětů past a nemožnost se bránit případnému útoku kvůli omezenému množství výstroje.¹⁰²

¹⁰⁰ VANĚK, O., *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920. Kniha třetí: Anabase 1918–1920*, Praha 1926, s. 53.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 73.

¹⁰² PATEJDL, s. 33–35.

Netrvalo to dlouho a přišel další zvrát, když 21. dubna 1918 komisař zahraničních věcí Georgij Vasiljevič Čičerin nařídil sovětu v Krasnojarsku, aby zastavil všechny vlaky v oblasti, evakuoval německé zajatce a zajistil jejich neprodlený odjezd do středního Ruska, protože Berlín se obával japonského vylodění ve Vladivostoku a následného útoku na Sibiř. Sovětská vláda tak přestala brát jako konečnou stanici pro Čechy a Slováky Vladivostok, ale sama od sebe rozhodla o cílové stanici Murmansk a Archangelsk. Ve snaze pokračovat dále na východ se členové rady uchýlili i k úplatkům místních sovětských velitelů. Ani to však nepomohlo a komisaři v Omsku a Irkutsku nepovolili cestu na Sibiř, protože se mimo jiné také obávali, aby se Češi a Slováci nepřipojili k protibolševickým silám. Rada toto rázně odmítla v prohlášení vydaném 30. dubna 1918, kde konstatovala, že pokud by se Sbor chtěl přidat na stranu nepřítelů, tak to mohl učinit na místech mnohem důležitějších, než je Sibiř. Ani to nepomohlo a vlaky se na Sibiř nedostaly.¹⁰³

5.6 Cesta ke vzpouře a příprava k boji

Na začátku května 1918 se prohlubovaly roztržky mezi vojáky Armádního sboru. Na jedné straně stáli političtí vůdcové, uplatňující neustálé ústupky při jednáních se sovětskou vládou, kteří vypracovali plán nazývaný se Archangelský projekt, podle kterého mohla v Rusku zůstat celá první divize Sboru, pokud by to urychlilo cestu vlaků do Francie. Na druhé straně stáli samotní vojáci a důstojníci, kteří v politiku svých vůdců nevěřili a při jednáních se sovětskou vládou požadovali tvrdou neústupnost. Ozbrojený konflikt s bolševiky brali jako nevyhnutelný a při čekání na odvoz prováděli bojový výcvik. Po přijetí projektu nastala krize vedoucí ke vzpouře vojáků, která odstranila ústupné vedení a všechna moc šla do rukou Prozatímního výkonného výboru, který chtěl obnovit dopravu do Vladivostoku i za pomoci otevřeného boje

---

¹⁰³ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 170–172.

s bolševiky. Proti otevřenému boji se postavilo levicové křídlo Sboru vedené Václavem Vaníčkem.¹⁰⁴

V této atmosféře se v Penze od 27. dubna do 1. května 1918 konala předsjezdová konference první divize, která měla delegovat své členy na sjezd Sboru v Čeljabinsku konaného 20. května 1918. Konferenci chtěli využít levicoví radikálové k rozhodujícímu měření sil s ostatními delegáty. Předseda konference Rudolf Medek v zahajovací řeči prohlásil, že duchovní a etické hodnoty československé armády musí být zachovány, hlavním cílem je cesta do Francie a boj s Ústředními mocnostmi a nakonec řekl, že Sbor se nesmí účastnit vnitřních sporů Ruska. Po Medkovi hovořil člen Národní rady F. Einsenberger, který zdůraznil, že odjezd do Francie je hotová věc a další diskuze na toto téma nebezpečná. To si však nemysleli levicoví radikálové, kteří byli na konferenci ve velkém počtu. Po masivní agitační kampani byl zástupce Josef Mottl přesvědčen, že při veřejném hlasování bude odmítnut přesun do Francie a následně a následně levice ovládne celý Sbor. Tomu se tak nestalo a díky společnému hlasování prvního a čtvrtého pluku bylo levicové křídlo poraženo. Následujícího dne se řešila otázka přepravy jednotek do Francie. Poručík Stanislav Čeček vystoupil proti Radě v Penze, požadoval nenásilné odstranění civilního vedení Sboru a jejich kompetence přesunout na nově vytvořenou Československou revoluční vojenskou radu. Členové Národní rady neměli dostatečný počet hlasů pro jeho zamítnutí a plán byl přijat. Následně vojenští radikálové vznesli další požadavky, mezi nimiž byl i návrh na okamžité svolání sjezdu Sboru do Irkutska, který se však těsnou většinou nepodařilo prosadit a Rada proklamovala, že je jen na ní, kdy a kam se sjezd svolá.¹⁰⁵

Předsednictvo konference po jejím skončení zorganizovalo prvomájovou přehlídku první divize na nádraží v Penze, jejímž hlavním cílem byla manifestace loajality Národní radě. Socialisté František Polák

---

¹⁰⁴ ZUMAN, F., *Osvobozenká legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku, Díl 2*. Praha 1922, s. 43–45.

¹⁰⁵ POLÁK, F., *Masarykovy legie v boji proti Sovětům*, New York 1957, s. 47–49.

a Josef David apelovali na levicové vojáky divize, aby Radu také podpořili. Tím byla zasazena poslední rána levicovým radikálům a komunistům, kteří na 2. května 1918 svolali taktéž na nádraží veřejnou schůzi, na které prohlásili, že sovětská vláda nedala k odjezdu souhlas a nabádali vojáky k dezerci. Zástupce předsednictva osmého pluku Dr. Svoboda se tvrdě postavil na obranu Rady, celý plán komunistů pohřbili a nikdo z vojáků nechtěl dezertovat.¹⁰⁶

Sovětská vláda i přes veškeré ústupky vznesené Národní radou kladla další a další požadavky, na jejichž základě mělo být vydáno povolení pro odjezd transportu. Na základě těchto zkušeností se vojenští velitelé rozhodli mužstvo cvičit pro případný boj s bolševiky, protože také viděli, že při každodenním nakupování zásob od místních sovětských komisařů se uplatnila vždy jen ta skupina, která měla u sebe ozbrojenou stráž, které se komisaři báli, jelikož neměli dostatek svých vlastních sil pro boj s početnějšími československými jednotkami. Vojákům se cvičení při neustálém čekání na odjezd stalo zábavou. Velení připravilo počátkem května 1918 plán, podle něhož by se druhá a pátá rota zmocnily Serdobsku a odzbrojily místní Rudou armádu. Do Penzy a Rtiščeva byly vyslány průzkumné oddíly s úkolem předání zprávy o počtu, postavení a pohybu jednotek bolševiků. Velitel první divize vyslal 12. května 1918 do Samary skupinu čtyř důstojníků a čtyřiceti vojáků s úkolem prozkoumat železniční trať mezi Samarou a Syzraní, zjistit stav bolševiků chránící alexandrovský most přes Volhu. Důstojníci poté měli vypracovat plán na jeho bezpečné převzetí v případě, že se Národní rada rozhodne pro ozbrojené řešení současného stavu. Do 18. května 1918 se agresivní politika komisařů v Penze vůči Čechům a Slovákům dostala za únosnou mez, jednotky dislokované v Serdobsku zorganizovaly ozbrojenou demonstraci čtvrtého pluku ulicemi města. Jednotky nyní otevřeně

---

¹⁰⁶ ZMRHAL, K., *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě*, Praha 1923, s. 150–151.

kritizovaly Národní radu za politiku ústupků, která nikam nevedla a požadovaly zajištění transportu silou.¹⁰⁷

Dne 15. května 1918 se sešli zástupci Národní rady v čele s Prokopem Maxou s Trockým, aby dojednali konečnou podobu odjezdu transportu, kdy první divize měla být na základě archangelského projektu poslána právě do tohoto přístavu. Na shromáždění v Čeljabinsku téhož dne delegáti první divize postavili proti plánu. Hlasování bylo důsledkem vzpoury, která začala již po podpisu penzenské dohody a způsobila nepřekonatelný rozkol mezi Radou a mužstvem. Po odmítnutí cesty do Archangelska se delegáti první divize shodli na tom, že vyšlou své dva zástupce do Omska, kteří budou o rozhodnutí informovat Národní radu, žádali upuštění od vydání rozkazů o změně trasy. Místo toho měla Rada přijmout opatření o zajištění původní trasy cesty do Vladivostoku.¹⁰⁸

Mezitím do Čeljabinska přijeli delegáti druhé divize a 18. května 1918 v železniční jídelně začala jednání předcházející samotnému sjezd Armádního sboru. Hlavním bodem byl Archangelský projekt, který po prozkoumání všech argumentů stávících se kladně k severní cestě, obě divize odmítly s tím, že Armádní sbor tvoří jeden útvar a jako takový bude pokračovat do Vladivostoku. Všechny jednotky se postavily na odpor a nebylo možné je přemluvit. Druhá divize se rozhodla na základě toho, že pokud by pokračovala sama do Vladivostoku, tak první divize by zůstala v Rusku sama bez jakékoliv pomoci. Hlavní konference začala 20. května 1918 a bylo jasné, že přijde odmítnutí projektu. Rozhodnutí znamenalo konečné rozšíření propasti mezi Sborem na jedné straně a Národní radou, sovětskou vládou a Spojenci na straně druhé.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 240–244.

¹⁰⁸ ZMRHAL, s. 179–181.

¹⁰⁹ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 251–253.

5.7 Sovětská vláda chce rozpustit Československý armádní sbor na Rusi

Porážka levicových radikálů v Penze 27. dubna 1918 a následně veřejné fiasko znamenaly obrat názorů sovětské vlády na Čechy a Slováky. Nyní bylo nepřípustné nechat odjet část Armádního sboru, který bolševici chtěli využít při budování nové Rudé armády, a proto vláda podnikla kroky k zadržení první divize, jež byla obklíčena na železnici v okolí Penzy a Čeljabinska. Jednotky umístěné u Omska a ty, co již dojely do Vladivostoku, byly podle vlády pro účely zastavení ztracené. Stalin a českoslovenští komunisté působící při kanceláři jeho komisariátu řídili akce proti Armádnímu sboru až do fiaska na veřejné schůzi 2. května. Poté iniciativu převzal Trockij, který s operačním štábem v době mezi 5. a 12. květnem 1918 požádal místní sověty, aby podaly informace o počtu, postavení a pohybu československých sil, jelikož chtěl tuto otázku jednou pro vždy vyřešit. Prvním opatřením byl pokus vyhladovět jednotky rozmístěné v Penze a jejím okolí výrazným zredukováním zásob příslibených sovětskými družstvy v březnu 1918, kdy z téměř 115 tisíc kilogramů mouky dodaly pouze 16 tisíc kilogramů. Při návštěvě zásobovacího důstojníka první divize Josefa Petrase 8. května 1918 u místního sovětu, mu komisaři vyhrožovali, že pokud se jednotky nevzdají, tak bude zabaveno i toto množství. Petras ihned varoval Radu před blížící se zásobovací krizí a za stávajících okolností rezignoval na svůj post.¹¹⁰

Dalším krokem sovětské vlády bylo nařízení, aby sověty braly rukojmí z vlaků umístěných východně od Omska. Na rozdíl od Penzy, kde stálo několik vlaků s početnými československými silami, zde byly vlaky oddělené a proti nim výrazná bolševická přesila. Omský sovět si toho byl vědom, a proto také dostal rozkaz zadržet kapitána Voronova a jeho zástupce poručíka Ing. Bohuslava Všetického a dr. Sixta. Plán žádal pozdější zatčení ostatních důstojníků a rozpuštění jednotek, přičemž

---

¹¹⁰ KRATOCHVÍL, s. 67–69.

vojáci měli být internováni v místním zajateckém táboře a dobrovolníci verbováni do Rudé armády. Národní rada v Omsku obdržela 12. května 1918 zprávu od kapitána Voronova z Tajgy týkající se posilování jednotek sovětu, možného vydírání jeho skupiny a 15. května vydala pokyn, že za žádných okolností se nesmějí vydávat jakékoliv zbraně ani rukojmí, kteří by byli použiti jako nátlak na vojáky.¹¹¹

V této době došlo zatím k nejvážnějšímu konfliktu celého transportu známému jako čeljabinský incident. Vlak s ruskými uprchlíky, jehož poslední tři vagony byly obsazeny maďarskými, německými a rumunskými zajatci, projížděl 14. května železniční stanicí kolem československých jednotek a na jednoho příslušníka hodil některý z maďarských zajatců kus železa. Voják byl těžce raněn, upadl do bezvědomí a téměř ho přešel právě tento vlak. Vojáci vlak zastavili, zajatce vyhnali na trať a údajného viníka lynčovali. Rozpoutala se hromadná bitka trvající do příchodu československé stráže, která obnovila pořádek, protože bolševická stráž stála kolem a nezakročila. Maďaři poté nastoupili zpět do vlaku a odjeli. Zástupce maďarských internacionalistů v čeljabinském sovětu požadoval vyšetření a bezpodmínečné potrestání viníků incidentu z řad Čechů a Slováků. Sovět jmenoval tříčlennou vyšetřovací komisi, která vyzvala československé strážné, aby se 17. května dostavili před komisi. Po jejich vstupu do budovy byli okamžitě zadrženi a uvězněni. Armádní sbor vyslal dva delegáty, aby se pokusili intervenovat ve prospěch zadržených, ale nepomohlo to a jeden delegát byl zadržen. Ve vězení bylo nyní 11 Čechů a Slováků. Na základě svědectví propuštěného delegáta 3 tisíce vojáků z československých jednotek vpadlo ten samý den v šest hodin večer od města, odzbrojilo bolševiky a na vojenském komisariátu se zmocnilo zhruba 800 pušek. Sovětské úřady mohly pracovat dále, protože jim vojáci vysvětlili, že akce není mířena proti vládě, ale má zajistit propuštění vězněných vojáků. Když vrchní komisař viděl, že jednotky mají pod

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 79.

kontrolou celé město, tak vězně propustil, vojáci začali oslavovat a vyklidili město.¹¹²

Moskva si vyžádala o incidentu podrobnou zprávu, kterou dostala mezi 18. a 20. květnem 1918, Trockij připravil plán na konečné odzbrojení Čechů a Slováků bez boje. Ten byl zahájen v noci z 20. na 21. května 1918, kdy byli českoslovenští vůdcové v Moskvě, úředníci kanceláře Národní rady a kurýři zatčeni a uvězněni ve vězení moskevského vojenského okruhu. Dvěma členům předsednictva Rady Maxovi a Čermákovi úřady oznámily, že jsou zatčeni na základě vzbouření jejich jednotek v Čeljabinsku, nebudou propuštěni dříve, než se incident vyšetří a jednotky nebudou úplně odzbrojeny. Maxa si vynutil telefonát s Trockým, ale komisař ho napadl s tím, že Rada je zodpovědná za celý incident, který jednotky vyvolaly. Dále mu řekl, že je vyvoláno protibolševické povstání a pokud jednotky nebudou odzbrojeny, tak on samotný bude postaven před soud a hrozí mu trest smrti zastřelením. Maxa nakonec podlehl a podepsal rozkaz o odzbrojení, ale ubezpečil komisaře, že Armádní sbor toto nikdy nesplní a radši bude bojovat se zbraní v ruce.¹¹³

Češi a Slováci i bolševici se nehodlali vzdát svých cílů a za důležité datum zahájení svých operací stanovili 15. květen 1918. První divize se rozhodla odjet za jakýchkoliv okolností do Vladivostoku a bolševici se dohodli na definitivní likvidaci Armádního sboru. Plány obou stran byly pozměněny a poslední detaily dopracovány 20. května 1918. V tento den se vojenské velení bolševiků v Moskvě zabývalo otázkou, jak oklamat Čechy a Slováky; naopak ti na shromáždění v Čeljabinsku projednávali plán, jak zmást sovětskou vládu a bez boje se vydat na cestu do Vladivostoku. Jakmile zde začala první schůze, tak bylo jasné, že rozepře mezi Radou a vojáky je nenapravitelná. Mluvčí vojáků dali jasně najevo svůj nesouhlas s Archangelským projektem a politikou ústupků vůči

---

¹¹² FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 261–262.

¹¹³ Tamtéž, s. 271–273.

sovětům. Následujícího dne prohlásili, že neplodná jednání se sovětskou vládou budou okamžitě zastavena a bude se jednat jen s místními sověty. Přednosta každého nádraží měl být požádán o vypravení vlaků s Čechy a Slováky, a pokud by odmítl, tak se vojáci měli zmocnit lokomotiv a s pomocí vlastního personálu zajistit odjezd. Podle důstojníků mělo rozhodnutí pokračovat v cestě přesvědčit bolševiky o nebezpečí, které by představoval zákaz odjezdu a odzbrojení, jelikož v tom okamžiku by došlo k nevyhnutelnému střetnutí.¹¹⁴

Národní radu pohřbila poklidná revoluce vojáků. Účastníci schůze rozhodli, že téhož dne odpoledne bude zahájeno první plenární zasedání sjezdu Armádního sboru. Přítomno bylo 123 delegátů a z toho 119 s plným volebním právem, kdy nejstarší přítomný delegát V. Pleský předsedal volbám do předsednictva sjezdu. Předsedou sjezdu byl zvolen F. Maisner, místopředsedou A. Pyšvejc a tajemníky A. Vančura a J. Hrbek. Jakmile se nové předsednictvo ujalo schůze, V. Pleský podal návrh, aby se hlavním bodem prvního jednání stal odjezd jednotek do Francie a požádal všechny přítomné o podřízení se tomuto programu. Zároveň prohlásil, že sjezd je nejvyšší autoritou, které podléhají a zodpovídají se jí všichni Češi a Slováci v Rusku. Zmocněnec Rady B. Pavlů navrhl vytvoření Prozatímního výkonného výboru, se kterým souhlasili na shromáždění vojáci, ovšem návrh byl upraven tak, že členové Rady se chůzí mohou účastnit, ale bez volebního práva. Do Výboru byli zvoleni za Radu J. David, B. Pavlů, F. Richter a B. Závada. Vojenské velení zastupovali poručík Stanislav Čeček, kapitán Radola Gajda a plukovník Sergej Nikolajevič Vojcechovský. Zástupci první divize byli V. Roček a J. Bém, druhé divize V. Pleský a J. Šotolář.¹¹⁵

Českoslovenští zpravodajci během tohoto zasedání předali vedení informace o mobilizaci sovětských sil a jejich soustředění na nádražích, kde stály vlaky s vojáky. Ačkoli akce bolševiků proti vlakům začaly již

---

¹¹⁴ KRATOCHVÍL, s. 104–107.

¹¹⁵ ZMRHAL, s. 203–205.

začátkem května, tak nyní bylo jasné, že moskevská vláda připravuje společnou rozsáhlou akci. Prozatímní výkonný výbor začal okamžitě jednat o odvetných opatřeních, souhlasil, aby byl Národní radě v Paříži prostřednictvím francouzského velvyslanectví ve Vologdě odeslán telegram, v němž se mělo požádat o možnost podniknout kroky společně s vládou ve Francii. Vojenští velitelé dále ujišťovali pařížskou Radu o své loajalitě vůči ní a informovali, že sjezd jednomyslně odmítl Archangelský projekt. Dalším důležitým bodem byla bezpečnost čeljabinského sjezdu proti jeho možnému rozehnutí ze strany vlády, protože s ním nesouhlasila a dalo se předpokládat, že se pokusí zabránit Čechům a Slovákům vytvořit jednotnou frontu postupu.¹¹⁶

Druhé plenární zasedání 22. května 1918 řešilo administrativní záležitosti a řadu procedurálních pravidel řízení Výboru. V odpolední části přišla do sálu delegace čeljabinského sovětu se záměrem zmírnit napětí. Vojenský komisař Sadluckij pozdravil přítomné, vysvětlil jim, proč sovět byl nucen vyhlásit stanné právo 17. května po obsazení města Čechy a Slováci a požádal o navrácení zabavených pušek. Delegát František Polák zdůvodnil pochod městem jako gesto, které mělo napomoci rychlejšímu odjezdu vlaků do Vladivostoku a nebylo v žádném případě namířeno proti místním bolševikům. Dále poděkoval železničním zaměstnancům za dosavadní vstřícnost. Toto prohlášení bylo oběma stranami přijato s povděkem. Sadluckij oznámil, že výsledek jednání ihned zatelegrafuje do Moskvy a navrhne kroky, jak napjaté vztahy řešit. Druhý den byl ukončen vysláním kurýrů k jednotlivým vlakům se zprávou o výsledcích jednání a měli vojákům oznámit, že a) sjezd zamítl cestu přes Archangelsk, b) nové vedení dostalo za úkol zajistit dopravu do Vladivostoku a za c) Češi a Slováci si budou řídit počáteční stadium

---

¹¹⁶ MAŠÍN, s. 106.

odjezdu. V tuto chvíli bylo vojenské vedení přesvědčeno, že odjezd proběhne bez nutnosti bojů s bolševiky.¹¹⁷

Během třetího dne plenárního zasedání 23. května 1918 se měla odsouhlasit procedurální pravidla, vyslechnout zpráva Prozatímního výkonného výboru a zvolit pracovní výbory. Při čtení zprávy byla schůze přerušena, slovo si vzal Pavlů, oznámil, že dostal z Moskvy podezřelý telegram od Maxy a Čermáka, který obsahoval i podpis Arlova a požadoval okamžité odzbrojení všech vojáků a jejich podrobení se sovětským úřadům. Při následné diskuzi se delegáti shodli, že místní sověty stojí na straně Čechů a Slováků, zatímco Maxa a Čermák byli na straně moskevské ústřední vlády, takže je zde podezření, že byli zatčeni a k podpisu donuceni násilím. Václav Holeček navrhl, aby veškerá agenda týkající se odjezdu do Vladivostoku přešla do rukou Výboru a Národní rada byla veřejně zbavena této otázky, díky čemuž by bolševici ztratili jakoukoliv výhodu. Přijatá rezoluce zněla následovně: „*Sjezd Československého armádního sboru zbavuje Odbočku Československé národní rady v Rusku všech pravomocí týkajících se přepravy armády do Vladivostoku. Sjezd převádí všechnu moc potřebnou pro uskutečnění tohoto úkolu na Prozatímní výkonný výbor. Jen tento orgán je oprávněn vydávat příslušné rozkazy. Všechny pokyny vydané Odbočkou Československé národní rady v Rusku jsou neplatné.*“¹¹⁸ Vojenské kolegium se ihned začalo zabývat plány na násilný odjezd, protože jakmile do Moskvy dorazí informace o neuposlechnutí rozkazu, přinutí místní sověty, aby zasáhli proti Čechům a Slovákům, domnívali se.¹¹⁹

5.8 Sověti zahajují útok

Telegram odsouhlasený sjezdem a odeslaný sovětské vládě znamenal obrat ve strategii bolševiků vůči Čechům a Slovákům.

¹¹⁷ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 286–288.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 291–292.

¹¹⁹ POLÁK, s. 81–83.

Odmítnutí odzbrojení a svržení Národní rady zmařilo naděje sovětů, že se jednotky podaří odzbrojit s její pomocí bez krveprolití. Trockého komisariát začal ihned jednat a 23. května 1918 Aralov v telegramu určeném všem velitelům sovětů rozkázal zastavit, násilím odzbrojit a rozpustit československé jednotky jakožto pozůstatek staré carské pravidelné armády. Tento telegram uzavřel období úsilí o ovládnutí Armádního sboru demokratickou cestou a přinesl vojenské akce proti Čechům a Slovákům. Následující dva dny byly ještě ve znamení klidu, kdy vojenští velitelé přesvědčili komisaře čeljabinského sovětu, aby jim umožnili odjezd na východ do Vladivostoku. Ti uposlechli, protože neměli dostatek sil k odzbrojení.¹²⁰

5.8.1 Omsk

K prvnímu otevřenému střetnutí došlo 25. května 1918 u Omska. Místní sovětské velení se 24. května 1918 dozvědělo, že předcházejícího dne byly z Čeljabinska vypraveny dva vlaky šestého pluku a rozhodlo se vyslat ozbrojený sbor pod vedením Alexandra Ivanoviče Uspenského skládající se z 290 mužů na stanici Kulomsino, aby násilím zastavili projíždějící vlaky a požádali o vydání zbraní a munice. Zde bylo nejvýhodnější místo před Omskem, protože stanice ležela na západním předměstí města a chránila most přes řeku Irtyš. Prvořadým úkolem sovětů bylo vojákům odebrat zbraně, nechat vlaky odjet do Omska na nádraží, zde vlaky vykolejit a všechny chladnokrevně postřílet z nádražní budovy, kde již v noci z 24. na 25. května začaly přípravy na celou akci.¹²¹

Vlaky šestého pluku přijely 24. května 1918 do Petropavlovsk, kde po připojení nových lokomotiv pokračovaly v cestě. V noci na 25. května 1918 dojely do stanice Izil-Kulu ležící na půl cesty mezi Petropavlovskem a Omskem a místní komisař je překvapil tím, když prohlásil, že nemá

---

¹²⁰ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 175.

¹²¹ KRATOCHVÍL, s. 159–162.

námitek na pokračování v cestě, protože je v Omsku již místní sovět netrpělivě očekává. Během odpoledne 25. května 1918 se štábní vlak s kapitánem Otakarem Hanušem setkal se štábním vlakem Armádního sboru s generálem Šokorovem. Oba si vysvětlovali své pozice, Šokorov neměl nic proti vzpouře a na její adresu prohlásil, že k tomu nemůže nic říct, když není o situaci obeznámen. Jelikož viděl před odjezdem z Omsku o přípravách místního sovětu, tak varoval Hanuše, že zřejmě proběhne pokus o jejich úplné odzbrojení. Ten se přes malý počet pušek, kterých měl jen 120, rozhodl pokračovat v cestě a do Kulomsina přijel v poledne. Po zastavení vlaku komisař Uspenskij rozkázal ruskému personálu vlaku opustit vlak, poté požádal kapitána Hanuše, aby bolševikům umožnil prohlídku vagonů kvůli zajištění zbraní. Ten se domníval, že přijdou potíže a nařídil vojákům v civilu, aby nahradili odvolané ruské pracovníky a udržovali vlaky pod parou připravené pro případ útěku.¹²²

Jednání s Uspenským byla zdlouhavá a nic nepřinesla. Hanuš se zpočátku dovolával penzenské dohody a odmítl vydat jen jedinou pušku, ale nakonec souhlasil s vydáním dvaceti pušek v Omsku. Uspenskij to odmítl, trval na všech puškách vydaných na místě a nařídil svým mužům, aby obklíčili vlak a poslal do Omska žádost o posily včetně kulometů. Hanuš mezitím vydal signál k ústupu a vlaky bez incidentu odjely do stanice Alonskij Rozjezd, kde se setkaly s vlakem druhého praporu. Po vzájemné poradě velitelů obou vlaků byl odeslán telegram omskému sovětu, v němž Hanuš s velitelem druhého vlaku protestovali proti pokusu o odzbrojení na stanici Kulomsino a vyžadovali uvolnění tratě do Vladivostoku. Dále rozhodli, že se vlaky vrátí do stanice Marianovka, vzdálené necelých deset kilometrů na západ od této stanice a počkají na příjezd celého šestého pluku z Čeljabinska. Štábní vlak kapitána Hanuše odjel ihned po společné poradě. Vlak druhého praporu se kvůli opravě

---

¹²² FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 311–312.

zpozdil a při odjezdu ze stanice se objevily dva vlaky ozbrojených bolševiků jedoucích od Omska. Velitel vlaku dal rozkaz k co nejrychlejšímu odjezdu do Marianovky, protože věděl, že přesile bolševiků nemůže bez pomoci kapitána Hanuše čelit a rozkázal, aby vojáci na bolševiky nestříleli. Ve chvíli, kdy dojeli do stanice, ihned zaujali své pozice společně s překvapenými vojáky ze štábního vlaku a čekali na příjezd bolševiků. Ti ještě z jedoucího vlaku stříleli z několika kulometů, po zastavení vyskákali a snažili se probít k nádražní budově. Češi a Slováci palbu opětovali a zahájili postup na vlaky, takže bolševici nemohli zaujmout útočnou formaci. Přestřelka trvala čtyřicet minut, po ní zůstalo 250 padlých bolševiků, 128 raněných a zbytek se rozprchl do lesa. Z řad Čechů a Slováků padlo 28 vojáků a 15 jich bylo raněno.¹²³

Následujícího dne, 25. května 1918, velitelé obou vlaků rozhodli, že ustoupí více na západ na stanici Moskalenky, kde se připojí ke dvěma dalším vlakům šestého pluku. Toho dne také bylo upuštěno od myšlenky vynutit si cestu do Vladivostoku silou. Omšší bolševici zahájili s Čechy a Slováky vleklá jednání, ti se vzdali všech výhod, které mohly mít při okamžité cestě do Omska, který by z nedostatku sil padl bez velkého odporu, a vojáci by měli otevřenou cestu na východ. Celá Sibiř pod vedením tohoto sovětu mobilizovala veškeré síly a připravovala se na střetnutí s Čechy a Slováky. Trockij doufal v to, že sověty v Penze a Čeljabinsku splní jeho rozkaz o okamžitém odzbrojení Čechů a Slováků a případné jejich zastřelení, pokud tak neučiní. Pokud by se skupiny z těchto měst připojily k 6. pluku, tak by to představovalo sílu o 8 tisících mužích, které by Omsk nemohl v žádném případě čelit. Naproti tomu Omský sovět měl slíbit vlakům stojícím ve stanici Moskalenky volný průjezd městem, když na něj nezaútočí. 26. května 1918 byla uzavřena vzájemná dohoda, kde bolševici slíbili: 1) incident v Marianovce vyšetří společná komise, 2) omský sovět přesvědčí Moskvu k odjezdu Armádního sboru do Vladivostoku, 3) Češi a Slováci si ponechají zbraně

---

¹²³ Tamtéž, s.. 312–313.

pro osobní ochranu. Češi a Slováci slíbili: 1) propuštění vojáků zajatých v Marianovce, 2) vrátit ukořistěné zbraně z tohoto střetnutí, 3) zachování státu quo v Moskalenkách, kam nesměly přijíždět další vlaky k posílení zdejší skupiny. Nadto bylo uzavřeno příměří na následujících čtyřadvacet hodin. Tím byl Omsk zachráněn a mohl se opevnit proti případným československým útokům.¹²⁴

5.8.2 Penza

Zde se ukázal nepříznivý poměr sil bolševiků proti Čechům a Slovákům. Když 25. května 1918 Trockij rozkázal zastřelit každého ozbrojeného Čecha nebo Slováka, penzenský sovět mohl do zbraně postavit jen 700 mužů proti 2300 vojákům Armádního sboru, kteří navíc měli mnohem lepší morálku a výcvik.¹²⁵ Penzenský sovět chtěl tuto nepříznivou situaci vyřešit bez jediného boje a 26. května 1918 pozval delegaci Sboru a Národní rady na jednání. Radu zastupovali Medek a Lenfeld a František Barták zastupoval vojáky. Komisař Kurajev byl neúprosný a trval na odzbrojení. Barták odpověděl, že nebude dělat nic za zády vojáků a že jen oni mohou rozhodnout, zda se odzbrojí či nikoliv. Jednání skončilo ráno 27. května neúspěšně, oběma stranám bylo jasné, že se nevyhnou otevřenému boji a tudíž se na něj připravovaly k boji. Kurajev zatelegrafoval do Moskvy, aby požádal o posily pro nadcházející střetnutí, ale Trockij mu odpověděl, že mu může poskytnout jen 3 000 vojáků. Kurajev poslal ten samý den večer kurýra ke Sboru a žádal další jednání, ale všem bylo jasné, že jde jen o získání času pro bolševiky. Komisař žádal vyjednávání za předpokladu, že Češi a Slováci neprovedou ukvapenou akci proti sovětu. Vojáci naopak trvali na svobodném odjezdu z Ruska na základě dřívější penzenské dohody o odzbrojení. Navíc chtěli zachovat stejný poměr sil, aby po odzbrojení

---

¹²⁴ Tamtéž, s. 315–321.

¹²⁵ KRÍŽEK, J., *Penza – slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*, Praha 1956, s. 156.

nepřišla ze strany bolševiků rázná akce. Kurajev jim přislíbil, že se tak stane.¹²⁶

Status quo dohodnutý 27. května 1918 večer byl porušen hned po několika hodinách. Následujícího rána 28. května kolem 7 hodiny ráno vjel na nádraží v Penze ozbrojený vlak s bolševickými útočníky, který s sebou přivezl mimo jiné i tři obrněná vozidla a několik těžkých děl a zastavil těsně před vlakem druhé roty prvního pluku Armádního sboru. Poručík Josef Jiří Švec vydal rozkaz k okamžitému zmocnění se vlaku, protože akce bolševiků znamenaly jednoznačné porušení statu quo. Vlak padl do československých rukou bez jediného výstřelu jen za použití bajonetů proti čínské posádce na lokomotivě, zbytek vojáků se rozutekl. Vedení sovětu vyhlásilo po této akci ve městě válečný stav, v továrnách se utvářely ozbrojené dělnické milice umístěné v důležitých částech města. Odpoledne 28. května byli dva muži z průzkumné hlídky napadeni střelbou, poručík Švec usoudil, že se jedná o zahájení útoku a rozkázal obsadit nádraží pomocí obrněných vozidel. Nádraží bylo bez velkého odporu obsazeno.¹²⁷

V noci obě strany přeskupovaly své síly. Poručík Čeček přijel před čtvrtou hodinou ranní ve štábním vlaku 4. pluku Armádního sboru. Poručík Švec vydal pokyn k útoku přesně ve čtyři hodiny ráno v době, kdy Kurajev zhodnotil situaci jako vážnou a vládě v Moskvě zaslal telegram: „*Penza 29. května 1918 4 hodiny ráno. Ústřednímu sovětu v Moskvě. Situace vážná. Češi obklíčili celou Penzu. Sovět pravděpodobně padne. Neprodleně vyšlete posily. Kurajev.*“¹²⁸ Boj trval celých osm hodin a Češi a Slováci dobyli střed města přesně v poledne. Posily z Moskvy k městu přijely ve dvě hodiny odpoledne, a když viděly, že je město ztraceno, tak ihned opět odjely. Češi a Slováci ztratili třicet mužů a stovka jich byla zraněna. Bolševici přišli o 200 mužů a více než 2 000 bylo zajato.

---

¹²⁶ ZMRHAL, K., *Armáda ducha druhé míle*, Chicago 1918, s. 68.

¹²⁷ VANĚK, s. 224.

¹²⁸ KŘÍŽEK, s. 155.

Vítězství znamenalo otevřenou cestu na východ a bylo umocněno faktem, že došlo k zabavení velkého množství zbraní a munice.¹²⁹

5.8.3 Mariinsk a Novonikolajevsk

Dne 25. května 1918; tedy ve stejné době, kdy bolševici zahájili útok na Marianovku, začala útočit na jiných místech i československá strana. Kapitán Radola Gajda, velící jednotkám východně od Omska, začal toho dne uvolňovat železniční trať mezi Omskem a Irkutskem. Ve dvě hodiny odpoledne železniční telegrafista ve stanici Novonikolajevsk poslal do Mariinska veliteli Eduardu Kadlecovi zprávu: „*Na mariinském nádraží předej komisaři 20/m dopis. Gajda.*“¹³⁰ Zpráva znamenala okamžitě se zmocnit nádraží, což také Kadlec za patnáct minut učinil. Jediný odpor byl ze strany bolševiků veden z ozbrojeného vlaku, kde bylo kolem 250 mužů a bohatá výstroj. Z telegrafního úřadu byla Gajdovi odeslána zpráva o splnění úkolu a záleželo jen na něm, aby to samé učinil v Novonikolajevsku, kde zdejší sovět zasedal celé odpoledne a měl zaútočit na Čechy a Slováky v noci z 25. na 26. května. Kapitán zatím odpoledne navštívil ve městě stan tajné protibolševické organizace ruských důstojníků, kteří mu navrhli, aby s útokem počkal šest měsíců, než se připraví definitivní plán na boj s bolševiky. Gajda s tím nakonec nesouhlasil a dál připravoval mužstvo na boj.¹³¹

Během noci se město připravovalo na střetnutí. Městský sovět zasedal až do jedné hodiny do rána a dopracovával poslední detaily své ofenzívy. Protibolševické skupiny také nezahálely, při večerních a nočních jednáních mezi vedoucími členy docházelo k diskuzi, kdo by měl po vítězství Čechů a Slováků převzít nad městem kontrolu. Generálmajor Alexej Nikolajevič Grišin-Almazov a další důstojníci vyzbrojovali muže a zároveň přišívali na rukávy zelenobílé stuhy, znak pozdějšího Prvního

---

¹²⁹ VANĚK, s. 239–243.

¹³⁰ Tamtéž, s. 247.

¹³¹ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl*, s. 346–349.

novonikolajevského dobrovolnického pluku. Tento večer se považuje za okamžik, kdy byla založena sibiřská dobrovolnická armáda a kdy vypukla téměř tříletá občanská válka na Sibiři. Jedinou klidnou skupinou se zdáli být Češi a Slováci, kteří pořádali na náměstí koncert své vojenské kapely.¹³²

Přesně v 1:30 ráno rozzářila noční nebe rudá raketa, která dala pokyn k zahájení boje. Operace trvala čtyřicet minut, Češi a Slováci se při ní zmocnili nádraží, vojenských úřadů, odzbrojili bojující vojáky Rudé armády a převzali nad Novonikolajevskem vojenskou kontrolu. Než se vojáci stačili probojovat ke kancelářím sovětu, jeho členové stačili utéci a převzetí moci se pro nový režim stalo snadnou záležitostí. Politická kontrola města přešla do rukou městské dumy. Alexej Nikolajevič Grišin-Almazov se začal zabývat vytvořením Prozatímní sibiřské vlády, protože se dalo předpokládat, že bolševická moc na Sibiři nebude mít dlouhého trvání. V ranních hodinách 26. května 1918 vydal Gajda prohlášení místnímu obyvatelstvu, v němž znovu zdůraznil, že jediným cílem Čechů a Slováků je cesta do Vladivostoku a odplutí do Francie a že se nechtějí vměšovat do vnitřních záležitostí Ruska. To samé zopakoval o den později 27. května před železničními zaměstnanci, kteří projev přijali s potleskem, dali k dispozici lokomotivy a vlaky, jež brzy odjely z Novonikolajevska.¹³³

Zprávy o svržení sovětů se ihned rozšířily po celé Sibiři. Místní obyvatelstvo na mnoha místech bez větších potíží svrhlo sověť a bez cizí pomoci dosadilo novou vládu, když slyšelo, že se k městu blíží Češi a Slováci. Tak se tomu stalo například v Čulymy v Novosibirské oblasti. Prozatímní výkonný výbor zpočátku odmítal spojení s protibolševickými silami, ale když Trockij odmítl poslední nabídku mírového řešení situace předložené 29. května 1918, rozhodl o plné podpoře protibolševických

---

¹³² Tamtéž, s. 353–354.

¹³³ Tamtéž, s. 354–356.

složek a Prozatímní sibiřské vlády. Konflikt mezi bolševiky a Čechy a Slováky přerostl v otevřenou válku.¹³⁴

5.8.4 Irkutsk

Irkutský sovět nebyl nikdy příznivě nakloněn Čechům a Slovákům a od uzavření penzenské dohody 26. března 1918 odmítal vpuštění vlaků na své území. Postavení tohoto sovětu bylo mnohem lepší než ostatních, protože mezi Omskem a Irkutskem stálo jen 3800 vojáků a vzdálenost mezi nimi činila více než 1700 kilometrů. Navíc s výjimkou Novonikolajevska nestály vlaky pohromadě, což umožnilo snadnější vyjednávání s jejich veliteli. Proto byl vypracován plán, v němž bylo nutno zabránit Čechům a Slovákům, aby sami rozhodli o pokračování cesty, tudíž jejich vlaky měly být koncentrovány po celé trati. V druhém kroku měly být jednotlivě vpuštěny do Irkutsku, zde násilně odzbrojeny a jednotky rozpuštěny. V tomto znění odeslal 26. května 1918 člen revolučního štábu komisař Dmitrij Alexejevič Prokofjev telegram vojenským velitelům sibiřských sovětů. Po doručení byl sovět na stanici Innokentěvská vyzván ke vpuštění vlaku druhé dělostřelecké brigády první divize do Irkutsku. Odpoledne 26. května 1918 vjel vlak na nádraží v Irkutsku a byl naveden před nádražní budovu. Místní komisař požádal velitele o odzbrojení, který to odmítl. Komisař odešel do budovy, kde v oknech již byli připraveni bolševici s kulometry a začali pálit na vlak, ve kterém se nacházelo jen šestnáct pušek. Českoslovenští vojáci nemohli s tak málo puškami palbu opětovat, a proto se rozeběhli do budovy, přemohli všechny kulometčíky, celou budovu obsadili a přitom ztratili patnáct mužů; třicet jich bylo raněno. Bolševici ztratili deset mužů a zbytek nádražní posádky skládající se převážně z maďarských a německých internacionalistů se vzdal.¹³⁵

---

¹³⁴ VANĚK, s. 199–200.

¹³⁵ Tamtéž, s. 210–213.

Po akci chtěl velitel obsadit i celé město. Uvědomil si však, že k tomu nemá dostatek sil, a tak poslal kurýra do stanice Batarejná vzdálené jedenáct kilometrů západně od Irkutska s pokynem, aby tam stojící vlaky pokračovaly do Irkutska a obsadily město. V jednom se nacházela pěchota kapitána Hoblíka, ve druhém jednotka letců s vybavením. Po doručení zprávy kapitán s vojáky obsadil nádraží v Batarejně, odzbrojil posádku a pokračoval na Irkutsk. Noc z 26. na 27. května vlaky přečkaly v Innokentěvské, kam se mezitím na ně chystali bolševici z Irkutska, jež zahájili útok po půlnoci 27. května. Českoslovenští vojáci byli sice zaskočeni, ale bolševiky porazili. Když se o porážce dozvěděl irkutský sovět, tak vyslal k vítězům delegaci žádající dohodu. Ta se skládala z členů vlády střední Sibiře, amerického konzula v Irkutsku Harrise a francouzského důstojníka Vergéa. Harris přesvědčil Hoblíka, aby upustil od útoku na město, a slíbil, že pomůže vyšetřit incident z předcházejícího večera. Uzavřené příměří umožnilo vlakům průjezd Irkutskem pod záminkou, že si každý vlak ponechá třicet pušek. Jakmile Češi a Slováci opustili město, rozběhla se náborová kampaň mezi zajatci a město mělo být přestavěno v pevnost čekající na další vlaky.¹³⁶

5.8.5 Čeljabinsk

Čeljabinský sovět vycházel oproti ostatním s československými veliteli a vojáky dobře. Z toho také plynula snaha velitelů přesvědčit zdejší bolševiky, aby intervenovali u ostatních sovětů v jejich prospěch a v co nejrychlejší odjezd do Vladivostoku. Představitel jekatěrinburského sovětu to odmítl s tím, že Češi a Slováci za vzniklou situaci mohou sami. Velení Armádního sboru se sešlo na poradě 26. května a rozhodlo o rychlém obsazení města, protože se ze severu do Jekatěrinburgu a ze západu od Ufy se blížily posily. Třetí rota druhého pluku pod vedením poručíka Čeňka Hajdy obklíčila město ze severu a v 1 hodinu 30 minut po půlnoci 27. května 1918 zaútočila na vojenské kasárny, které se bez

---

¹³⁶ KRATOCHVÍL, s. 190–192.

velkého odporu vzdaly. Byla zajištěna velká výzbroj, mnoho munice a také přibližně 4 000 německých a maďarských internacionalistů. Po akci byl vyslán kurýr do Jekatěrinburgu k místnímu sovětu, aby opakoval žádost o volný průjezd vlaků. Bolševický velitel to opět odmítl s tím, že se na jeho dřívějším vyjádření nic nezměnilo a nezmění. Po odmítnutí se začaly zhoršovat vztahy i s čeljabinským sovětem. Ten pod náporom ostatních začal praktikovat podvratnou činnost vůči Čechům a Slovákům a situace začala být neudržitelná. Prozatímní výkonný výbor a velení rozhodly během noci z 31. května na 1. června 1918 sesadit bolševiky a převzít kontrolu nad městem.¹³⁷

5.8.6 Pád Sibiře a odjezd z Ruska

Po bitvě v Penze Čečkova skupina opustila 3. července 1918 město a směřovala na Samaru, kde ve stanici Lipjagi bolševici vybudovali síť zákopů obsazených 4 000 muži lotyšských praporů, maďarských internacionalistů, námořníků, jejichž velitelem byl komisař Samuil Jevgeněvič Kadomcev. Ten se snažil Čechy a Slováky přesvědčit k jednání a poslal letadlo shazující letáky s výzvou k zastavení veškeré bojové činnosti. Poručík Čeček jednání odmítl, krátce po půlnoci 4. června jeden prapor čtvrtého pluku obešel bolševiky z jihu a ráno, kdy začal útok, na sebe navázal většinu palby. Útok byl veden z jihu a západu a i přes početní nevýhodu (Čeček měl k dispozici 1600 mužů a Kadomcev téměř 4 000 mužů) dokázal do poledne zvítězit. Ztráty na obou stranách byly neporovnatelné, kdy Češi a Slováci ztratili 30 vojáků a 89 jich bylo raněno, zatímco bolševiků padlo 1500 a dalších 300 se utopilo při nekoordinovaném útěku na severu v bažinách řeky Tat'janky; navíc 2 000 z nich bylo zajato. V době vrcholení bitvy u Lipjag se k Čečkovu pluku blížil vlak se sovětskými parlamentáři, kteří přijeli s návrhem na jednání se zástupci sovětské vlády, francouzské mise a Prokopem Maxou v Syzrani s návrhem na jednání o zastavení bojů a

---

¹³⁷ Tamtéž, s. 203–205.

odzbrojení československých jednotek. Odpoledne se jim dostalo odpovědi v tom smyslu, že jednání je možné na stanici Ivaščenkovo obsazené Čechy a Slováky. Sovětský velitel po konzultaci s moskevskou vládou podmínky odmítl a ráno 5. června 1918 zahájil útok. Opět ani přes velkou převahu se mu nepodařilo československou obranu prolomit a musel s vojáky ustoupit na západní břeh Volhy.¹³⁸

Snadný postup československých vojsk znamenal obrat v nahlížení západních mocností. Iniciativa v tomto směru vycházela od amerického velvyslance v Rusku Francise, který 3. června 1918 telegrafoval do Washingtonu: „*Podle mého soudu by Čechoslováci neměli být odzbrojeni. V této souvislosti jsem dal generálnímu konzulovi pokyn, aby informoval sovětskou vládu, že Spojenci by odzbrojení považovali za tvrdé zacházení iniciované Německem nebo inspirované nepřátelským vztahem ke spojencům.*“¹³⁹ V průběhu 4. června 1918 obdržely zástupci spojenecké mise Velké Británie, Francie a Itálie v Rusku od svých ruských velvyslanců pokyny, na jejichž základě toho dne navštívili komisaře pro zahraniční věci Georgije Vasiljeviče Čičerina a protestovali proti zacházení, jakého se dostává legiím ze strany bolševiků, a podpořili Francisův postoj. Čičerin vyjednávání odmítl s tím, že musí být zastaveny boje a Češi a Slováci odzbrojeni.¹⁴⁰

Československý šestý pluk prorazil 6. června 1918 bolševickou obranu u Marianovky a již podruhé se přiblížil k Omsku. O den později povstali ve městě internovaní dobrovolníci, kteří se dříve přihlásili do Československého armádního sboru, a spolu s kozáky město ovládli. V té samé době dojely Čečkovy jednotky k Samaře, po krátkém boji ji 8. června 1918 dobyly; lidé ve městě vítali jednotky s nadšením, že se zbavili sovětského teroru. Nedlouho po skončení bojů se zde utvořilo Ústavodárné shromáždění pod vedením předsedy Viktora Michajloviče

¹³⁸ PICHLÍK, Českoslovenští legionáři (1914–1920), s. 177–178.

¹³⁹ FIC, V., M., Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. III. díl, Selhání americké politiky v Rusku a na Sibiři, Wilsonovo rozhodnutí neintervenovat: březen–říjen 1918, Brno 2008, s. 77.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 77–78.

Černova. Další postup jednotek směřoval k jejich spojení a současně k rozšiřování dobytého území na jih a sever od transsibiřské magistrály, kdy Čečkova skupina postupovala ze Samary na východ na Bugurslan a Ufu. Dne 26. června dobyla Buzuluk a začátkem července se v Orenburgu spojila s Dutovovými kozáky. Vojechovský své jednotky poslal na západ na Miass, Zlatoust a Berďauš směrem k Čečkovým jednotkám a dále na jih a sever od magistrály. Na trati z Čeljabinska na jih dobyly jeho jednotky Trojick, který byl hlavní základnou sovětské vlády pro boj s Alexandrem Iljičem Dutovem.¹⁴¹

Rozhodujícím dnem obratu operací se stal 6. červenec 1918. V tento významný den se východně od Ufy ve stanici Minjary setkaly jednotky poručíka Čečka a plukovníka Vojechovského. Poručík Čeček po setkání pokračoval s neúplnou první divizí k Volze zpět do Samary, přes Alexandrovský most na Syzran a Kuzněck, a poté na jih, kde 22. července 1918 padl Simbirsk. Fronta na Volze nyní odřízla evropské Rusko ovládané sověty od povstalecké Sibíře a znemožnila transporty německých a rakousko-uherských zajatců na západní frontu. Povolžská fronta byla nedostatečně posilována jednotkami samarské vlády, ale její zájmy se prosadily po tažení na Kazaň, která padla 6. července 1918 díky pomoci prvního československého pluku pod vedením ruského kapitána Stěpanova. Do rukou útočníků se dostal ruský zlatý poklad předaný samarské vládě. V té samé době se vytvářela protibolševická fronta na severním Urale, kde druhý a šestý pluk vedené plukovníkem Janem Syrovým provedly přechod řeky Pyšmy a 20. července obsadily město Tjumeň. Jednotky vedené praporčíkem Čílou vstoupily 25. července do Jekatěrinburgu, Na východě kapitán Gajda obsadil bez většího boje 11. července Irkutsk a další těžké boje svedl o oblast kolem jezera Bajkal, které dobyl v týdnu od 14. do 20. srpna 1918.¹⁴²

---

¹⁴¹ VANĚK, s. 390–392.

¹⁴² Tamtéž, s. 395–396.

Vítězné boje Československého armádního sboru dopomohly k americko-japonské dohodě. Americký státní tajemník Robert Lansing 17. července 1918 prohlásil, že vojenské akce Dohody v Rusku budou vedeny tak, aby pomohly konsolidovat postavení Čechů a Slováků. Tokijská vláda k dohodě vydala 2. srpna 1918 deklaraci, v níž přislíbila, že japonská vojska přijdou se souhlasem spojenců napomoc československým jednotkám. S touto pomocí se Armádní sbor mohl lépe přesunovat po transsibiřské magistrále na západ, kde posílil bojující protibolševické jednotky na Volze a Urale. Zároveň s tím byl Sbor i nově organizován, velitelem se stal plukovník Jan Syrový povýšený na generálmajora, veliteli divizí a generálmajory jmenováni Stanislav Čeček a Radola Gajda.¹⁴³

Na dlouho připravovaném sjezdu Československého armádního sboru v Omsku ve dnech 23. července 1918 až 4. srpna 1918 byl prozatímní výkonný výbor byl rozpuštěn. Byla zvolena nová Národní rada v Rusku, jejímiž místopředsedy se stali Bohdan Pavlů, Ján Jesenský a JUDr. Josef Patejdl. Sjezd vydal prohlášení adresované ruskému lidu, v němž proklamoval, že nemůže podporovat nastolení diktatury či monarchie a že si přeje si Rusko demokratické. Dále souhlasil s dočasným nasazením Sboru v Rusku proti bolševikům, dokud nebude zaručena bezpečná přeprava na západní frontu.¹⁴⁴

Politické síly Omsku a Samary utvořily v červnu 1918 z iniciativy Bohdana Pavlů společnou koaliční vládu, která však až do konce srpna nedokázala o ničem rozhodnout. Až jednání v Ufě vyústila 24. září 1918 v ustanovení Všeruské vlády pětičlenného direktoria v Omsku. Generál Vasilij Georgijevič Boldyrev se stal vrchním velitelem ozbrojené moci Ruska, ale hlavní vojenskou silou zůstávaly na volžské a uralské frontě československé divize. Na tuto skutečnost si také v memorandu z 29. srpna 1918 Národní rada v Rusku stěžovala: „...v naději, že ruská

---

¹⁴³ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 182–183.

¹⁴⁴ MAŠÍN, s. 123.

*veřejnost přistoupí k práci na obnovení své vojenské a státní organizace, československé vojsko rozhodlo přinést velkou oběť, ale místo pouhé pomoci ruským vojskům, leží veškerá tíha pouze a jen na něm.*¹⁴⁵ Na spojeneckou pomoc se také nedalo spolehnout, protože ta zde byla jen málo početně zastoupená a Japonsko se soustředilo na oblast mandžuské a amurské dráhy a dále nepostupovalo. V evropském Rusku se sovětská moc stabilizovala a Lenin vydal počátkem srpna 1918 směrnicí, že osud revoluce závisí na rychlém vítězství nad Čechy a Slováky. Během srpna bolševici soustředili v Povolží a na Urale pět armád, kdy tyto síly dvojnásobně převyšovaly počet Čechů a Slováků a jejich ruských spojenců. Zatímco na Urale se i za těchto podmínek dařilo útokům čelit, fronta na Volze se začala počátkem září rozkládat. Češi a Slováci byli donuceni postupně ustoupit 10. září z Kazaně, 12. září ze Simbirsku a 13. září z Volska. S vyčerpáním z bojů a ústupy přicházela i pochybnost, zda boj za samostatnost a národní identitu má stále ještě smysl. V říjnu Sbor ustoupil ze Syzraně, Stavropolu, Samary. Hlavní bod obrany nyní tvořila Ufa a v polovině října převzal velení volžské fronty plukovník Vojcechovský.¹⁴⁶

T. G. Masaryk jednal Během bojů především v USA o uznání Národní rady jako legitimní vlády budoucího československého státu a Československého armádního sboru na Rusi jako její právoplatné armády. Jednání s Robertem Lansingem a prezidentem USA Woodrowem Wilsonem přinesla deklaraci z 2. září 1918, v níž vláda Spojených států konstatovala, že Češi a Slováci postavili do pole organizované armády bojující proti Německému císařství a Rakousko-Uhersku a že tudíž existuje válečný stav mezi Čechy a Slováky a těmito státy. Uznání za válčící stranu a všech divizí bojujících v Rusku, Francii a Itálii za jednotnou armádu bylo velkým diplomatickým vítězstvím Národní

---

¹⁴⁵ VANĚK, s. 397.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 397–399.

rady. Pro vojáky to však neznamenal konec bojů, jelikož válka stále ještě pokračovala.¹⁴⁷

V září 1918 nikdo nepředpokládal, že válka skončí dříve, než na jaře 1919, kdy byla naplánována ofenzíva proti Ústředním mocnostem. Na Balkáně provedl velitel dohodových sil Franchet d'Espérey 15. září 1918 útok vedoucí k uzavření příměří a porážce Bulharska, při kterém německé a rakousko-uherské jednotky ustoupily ze Srbska a Bosny. Po této události Německo a Rakousko-Uhersko nabídly Dohodě prostřednictvím Spojených států příměří na všech frontách a neprodlené zahájení mírových jednání. V této situaci Edvard Beneš večer 14. října 1918 oznámil francouzskému ministru zahraničí Stéphenu Pichonovi a pařížským vyslancům Dohody, že byla ustanovena prozatímní československá vláda, jejímž předsedou se stal Tomáš Garrigue Masaryk, ministrem války Milan Rastislav Štefánik a ministrem zahraničí on sám. Vláda jmenovala své diplomaty v Londýně, Paříži, Římě, Washingtonu a v Rusku.¹⁴⁸

Československý deník, základní zdroj informací v Rusku, přinesl 2. listopadu 1918 první informace o nově vzniklé Československé republice. Ty se dostaly k vojákům v době, kdy každodenně od července 1918 bojovaly s bolševiky, a proklamovaná pomoc od nově reorganizované ruské armády nebo od dohodových spojenců nikdy nepřišla. Bojový duch armády začala upadat, vršilo se odmítání rozkazů, které zatím nebylo masové, a podařilo se přesvědčit československé divize, aby zasáhly do bojů o Perm pod podmínkou, že poté budou odveleny do zázemí. I v těchto bojích se ukázalo to, že ruská vláda není schopná jakkoli pomoci Čechům a Slovákům, kteří opět zůstali sami. Pocit zklamání byl dovršen 18. listopadu 1918 v Omsku, kdy tamní Direktorium bylo svrženo skupinou vyšších ruských důstojníků a nastolena vláda admirála Alexandra Vasiljeviče Kolčaka. Převrat byl pro naprostou většinu

---

¹⁴⁷ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 192.

¹⁴⁸ FIC, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. III. díl*, s. 277–278.

legionářů nepřijatelný, prohloubily se pochybnosti o dalším smyslu boje a hlavním úkolem se stala cesta domů.¹⁴⁹

V době zvýšené neposlušnosti přijel do Ruska ministr války a vojenství Milan Rastislav Štefánik, který se domníval, že situace není příliš vážná. Ovšem případy dezerce se množily a sedmý střelecký pluk musel být dokonce dopraven na frontu pod hrozbou střílení do vlastních řad. V prosinci 1918 navíc padla Ufa a jeden z nejschopnějších československých velitelů generál Radola Gajda opustil velení druhé divize a přešel do Kolčakových řad, kde velel jedné ze tří armád. V prosinci 1918 Štefánik přistoupil k reorganizaci československého vojska v Rusku, které se z dobrovolnického tělesa stalo pravidelnou armádou. 14. prosince zrušil Československou národní radu v Rusku, místo ní ustanovil pět úřadů podléhajících přímo jeho ministerstvu války a vojenství: a) oddělení politické (Bohdan Pavlů), b) vojenská správa (podplukovník Rudolf Medek), c) finanční správa (poručík František Šíp), d) vojenský inspektorát (generál Vladimír Nikolajevič Šokorov), e) vrchní kontrolní oddělení (JUDr. Václav Suchý). Bohdan Pavlů byl Štefánkem 17. ledna zplnomocněn zastupovat Československou republiku v Rusku a ve stejný den Pavlů zřídil Zvláštní sbor pro Rusko řešící všechny otázky armády a spadající přímo pod Štefánkovo ministerstvo. Na jednání mezi ministrem a spojeneckými vojenskými činiteli bylo rozhodnuto, že na základě tragického postavení Armádního sboru předají československé pluky protibolševickou frontu ruské sibiřské armádě a soustředí se na ochranu transsibiřské magistrály.¹⁵⁰

V lednu 1919 se pluky stahovaly z fronty a obranu předaly ruské armádě. Zezačátku se soustřeďovaly v týlu a po doplnění nezbytných zásob se přemísťovaly k magistrále. Během následujících čtyř měsíců odjelo celkem 259 vlakových transportů z Uralu na východ k Bajkalu. V době přesunů došlo ke změně oficiálního názvu z Československého

---

¹⁴⁹ PATEJLDL, s. 47–48.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 56–57.

armádního sboru na Československé vojsko na Rusi s výhradně československým velením, protože zbývající ruští velitelé odešli koncem roku 1918 do tvořící se ruské armády. Velitelem vojska byl jmenován generál Jan Syrový, náčelníkem štábu podplukovník Bohuslav Všeticka a velitelem jednotek na Dálném východě generál Stanislav Čeček. Rozkazem generála Syrového z 27. ledna 1919 byl stanoven operační úsek vojska na trati mezi Novonikolajevskem a Irkutskem při Bajkalském jezeře.¹⁵¹

Celkový rozvrat Ruska zapříčiněný nejdříve válkou s Německem, poté revolucemi a občanskou válkou, zanechával stopy především na železniční dopravě. Velení československého vojska se po neustálých slibech spojenců o pomoci, se rozhodlo založit v lednu 1919 při štábu v Čeljabinsku zvláštní dopravní oddělení při již existujícím technickém oddělení, jehož hlavním úkolem bylo zabezpečení oprav tratí a dalších strojírenských prací. Zmíněné technické oddělení se na obsazených územích staralo o reorganizaci výroby všech 105 podniků, které se navíc, díky ekonomickým expertům, rozšiřovaly například o výroby telefonů, kotlů, akumulátorů, ale i doutníků či textilních výrobků a díky ziskům se financovala ortopedická dílna v Jekatěrinburgu pro zraněné československé a ruské vojáky. O funkčnosti těchto zařízení svědčí to, že dokázala zásobovat nejen Čechy a Slováky, ale i rodící se ruskou armádu, kdy například továrna v Jekatěrinburgu byla schopna produkovat měsíčně 15 000 párů holinek.¹⁵²

Nasazení Československého vojska podél transsibiřské magistrály přineslo oproti roku 1918 uklidnění válečné situace. Tento fakt umožnil rozvoj kulturní činnosti, jejímž centrem se stal Informačně osvětový odbor Ministerstva války a vojenství vedený Dr. Josefem Kudelou, který se mimo jiné staral o divadelní činnost, koncerty, výstavy, vydávání několika periodik v češtině, slovenštině, němčině a maďarštině. Legie rovněž

---

¹⁵¹ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 240–242.

¹⁵² KRATOCHVÍL, s. 221–223.

zorganizovaly vlastní poštu sloužící i Spojencům a Rusům jako jediné spolehlivé spojení mezi Ruskem a Dálným východem. Neméně důležitou činností bylo i zřízení a provozování sedmi vlastních nemocnic na Sibiři. Toto všechno se podařilo jen za pomoci obrovského nasazení, vůle, nápaditosti, sklonu k improvizaci, tedy všeho, co v ruské společnosti kvůli občanské válce chybělo.¹⁵³

Boje občanské války pokračovaly a Češi a Slováci byli využíváni hlavně k výzvědné činnosti, která připomněla slavné okamžiky České družiny během nedávno skončené války. Během března a dubna 1919 převládaly boje proti různým bandám poškozujícím trať a odstřelujícím projíždějící vlaky. V květnu třetí divize podplukovníka Lva Prchaly v součinnosti s ruskou a rumunskou jednotkou a oddílem italského expedičního sboru provedla útok na jih a na sever od magistrály k řece Manu a u Nižněudinska, který skončil porážkou bolševických jednotek, a tak byl zajištěn na delší dobu klidný průjezd tratí v tomto úseku. S boji pokračoval i spor uvnitř vojska, kdy vojáci odmítali bojovat s tím, že de facto svými činy podporují diktaturu admirála Alexandra Vasiljeviče Kolčaka. Odmítání rozkazů se objevovalo téměř každý den a u každé divize takže se prosazoval názor na svolání mimořádného sjezdu Československého vojska na Rusi, který byl zrušen rozkazem ministra Štefánika.¹⁵⁴

Přes zákaz se delegáti mimořádného sjezdu sešli na předporadách 24. března 1919 v Jekatěrinburgu. Na svém dalším zasedání 16. dubna odmítli rozkaz o zákazu sjezdu, reorganizaci vojska a prohlásili, že nadále nebudou chránit týl armád admirála Kolčaka. Řádný sjezd zahájený 20. května 1919 v Tomsku žádal okamžité zastavení všech bojových akcí napomáhajících Kolčakovi a urychlený odjezd do vlasti. Vrchní velitel spojeneckých armád v Rusku generál Maurice Janin, obávající se ještě většího rozkolu mezi legionáři a velením, informoval o celé situaci

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 234–235.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 278–279.

pražskou vládu, která reagovala prostřednictvím ministra zahraničí Edvarda Beneše telegramem: „*Vlast nežádá od vás již žádných obětí. Dost jste vykonali pro její osvobození.*“¹⁵⁵ Navíc byla vyslána vládní delegace pokoušející se zklidnit napětí uvnitř jednotek, která přijela do Vladivostoku 12. srpna 1919. Toho se podařilo dosáhnout listopadovým odvoláním zmocněnce Československé republiky v Rusku Bohdana Pavlu a nahrazením MUDr. Václavem Girsou, který v dopise spojencům odmítl další ochranu Kolčakovy vlády, která se však během léta a podzimu 1919 rozpadala díky zesílené ofenzívě Rudé armády a útokům partyzánů v jejím týlu. Tím byli kromě ruské armády ohroženi i Češi a Slováci, jejichž přesun na východ pokračoval i přes naléhání Kolčaka, kozáků, Děnikina, Spojenců a dalších. Rudá Armáda v červenci 1919 dobyla Zlatoust, Čeljabinsk, Jekatěrinburg a mnoho dalších měst. V polovině listopadu 1919 se schylovalo k všeobecné vzpouře v Omsku proti zdejší vládě, a proto československé vojsko raději město opustilo.¹⁵⁶

Na konci prosince 1919 zvítězilo protikolčakovské povstání v Irkutsku, zatímco západně od města se přesunovaly vlaky s legionáři, Kolčakem a ruským zlatým pokladem. Kolčak požádal generála Janina kvůli špatné situaci na trati 4. ledna 1920 o ochranu své osoby a pokladu. Při vjezdu do města delegace bolševiků jednala o vydání admirála, v případě neúspěchu měli být českoslovenští vojáci v Irkutsku odzbrojeni a mělo jim být zakázáno pokračovat v cestě na východ. Na rozkaz generála Janina byl Kolčak vydán bolševikům. Generál Syrový to vysvětloval tím, že vojáci na admirála pohlíželi jako na nepřítele a dále se již nechtěli podílet na jeho ochraně. Zlatý poklad zůstal až do odjezdu 1. března 1920 ve vagónech pod československou a ruskou ochranou. Samotné předání zlatého pokladu znamenalo konec bojů československého vojska v Rusku. Během dlouhé cesty do Vladivostoku se museli ještě vojáci vypořádat s nájezdnými akcemi atamana

---

¹⁵⁵ PICHLÍK, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, s. 246.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 246–248.

Semanova a jeho kozáků, kteří útočili na vlaky a ničili železniční tratě. Rozkazem generála Janina z 8. ledna 1920 bylo povoleno útočit na všechna vojska na magistrále východně od Irkutska.¹⁵⁷

Největší počet legionářů byl z vladivostockého přístavu transportován mezi prosincem 1919 a zářím 1920, protože poslední vlaky se přístavu dostaly až počátkem června 1920. Celkem bylo vypraveno 42 lodních transportů, které odvezly 72644 osob. V Rusku padlo 3652 vojáků a 739 jich bylo nezvěstných. Transporty směřovaly přes USA a Kanadu, pak Atlantikem do Evropy, nebo kolem Číny a Indickým oceánem, Rudým a Středozezemním mořem do italského Terstu. Dne 21. prosince 1920 překročil poslední vlak s legionáři československou hranici a skončilo několikaleté období válčení.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 248–251.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 251–252.

6. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem chtěl dosáhnout několika cílů. Jedním z cílů bylo poukázat na skutečnost, že carská armáda se potýkala s celou řadou problémů od zásobování, dezerci až po špatné velení. Spolu s velkými rozdíly mezi aristokracií a „obyčejnými“ občany tyto problémy vedly k revoluci v únoru 1917, kdy abdikoval car Mikuláš II. i jeho nástupce velkokníže Michail a byla vytvořena Prozatímní vláda. Největším problémem byla probíhající válka, ve které vláda chtěla pokračovat. Ve společnosti rostlo napětí a lidé se přikláněli k bolševikům, kteří v říjnu 1917 provedli převrat a svrhli Prozatímní vládu.

Jedním z dalších cílů bylo zdůraznění faktu, že s postupnou rostoucí krutostí bolševiků se začala na Ukrajině a na Sibiři formovat opozice z bývalých carských důstojníků. Největší chybou bělogvardějců bylo právě to, že měli převahu důstojníci nad řadovými vojáky. Tím rostla nespokojenost v řadách bývalých vysokých důstojníků, kteří dostali v této chvíli na starosti velení třeba jen praporu a často jim veleli hodnotně níže postavení důstojníci. Kvůli upřednostnění vojenských záležitostí nad politickými jim rostla opozice mezi rolníky, kteří věděli, že po případném vítězství bílých přijdou o půdu nabytou za říjnové revoluce.

Dalším problémem byla zahraniční pomoc od Spojenců, na kterou se bílí až příliš spoléhali. Spojenci jim sice přislíbili materiální a vojenskou pomoc v rámci intervenčních vojsk, ale to se nakonec neuskutečnilo, protože vnitřní situace v zemích Dohodových mocností nebyla nasazení vlastních vojáků příliš nakloněná. Přesto poslali admirálu Alexandru Vasiljeviču Kolčakovi materiální pomoc, která však skončila v době, kdy bylo jasné, že bílí prohrají.

Vlastně jedinou intervenční silou bojující proti bolševikům po boku bílých byli Češi a Slováci. Československému vojsku v Rusku jsem věnoval podstatnou část práce, protože události vedoucí k samotnému boji jsou až příliš složité. Zjednodušeně by se dalo říci, že po odchodu

československých jednotek z Ukrajiny záleželo na každém městě, jak se postaví k jejich průjezdu směrem do Vladivostoku, kde se měly nalodit a odjet na západní frontu první světové války. Do čeljabinského incidentu byla Národní rada v Paříži ochotna vyjednávat a odzbrojit jednotky za účelem rychlého transportu. Po něm převzali iniciativu vojáci a byli ochotni si cestu probojovat. Ačkoli stáli proti výrazné bolševické přesile, tak díky své morálce a bojovým zkušenostem vítězili často bez jediného výstřelu. Československé jednotky byly využívány především k výzvědným činnostem, kterými se proslavily již za první světové války na ruské frontě. Jejich ochota bojovat však ustala v dubnu 1919, kdy po sjezdu vojska odmítly již nadále chránit týl admirála Kolčaka a rozhodly se pro odjezd do Vladivostoku, protože se schylovalo k sibiřskému povstání proti Kolčakovi. První loď odplula z tohoto přístavu v lednu 1919 a poslední v září 1920 čímž se uzavřela sibiřská anabáze našich legionářů.

7. Seznam literatury

- ASTORRI, A., *První světová válka*, Praha 2010.
- BENVENUTI, F., *The Bolshevik and the Red Army, 1918–1922*, Cambridge 1988.
- ČERVINKA, J., *Cestou našeho odboje*, Praha 1920.
- FIC, V. M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl, Vznik Československých legií v Rusku 1914–1918, Ruská otázka a boj za samostatný stát*, Praha 2006.
- FIC, V. M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. II. díl, Bolševici a československé legie, počátek jejich ozbrojeného konfliktu, březen–květen 1918*, Brno 2007.
- FIC, V. M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. III. díl, Selhání americké politiky v Rusku a na Sibiři, Wilsonovo rozhodnutí neinterventovat: březen–říjen 1918*, Brno 2008.
- FIGES, O., *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891–1924*, Praha 1996.
- KENEZ, P., *Civil War in South Russia, 1918: The First Year of the Volunteer Army*, Berkeley 1971.
- KRATOCHVÍL, J., *Cesta revoluce*, Praha 1922.
- KŘÍŽEK, J., *Penza – slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*, Praha 1956.
- KUDELA, J., *Profesor Masaryk a Československé vojsko na Rusi*, Praha 1923.
- KUDELA, J., *Přehled československého revolučního hnutí na Rusi do odchodu československého armádního sboru z Ukrajiny*, Praha 1923.
- LEHOVICH, D. V., *White againts Red. The Life of Denikin*, New York 1974.
- MAŠÍN, E., *Česká družina: k dějinám národního osvobození*, Praha 1922.
- MAWDSLEY, E., *The Russian Civil War*, Edinburgh 2000.
- MOULIS, V., *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002.
- PAPOUŠEK, J., *Carské Rusko a naše osvobození*, Praha 1927.

- PATEJDL, J. *Sibiřská anabase*, Praha 1923.
- PICHLÍK, K. *Červenobílá a rudá: vojáci ve válce a revoluci 1914–1918*, Praha 1967.
- PICHLÍK, K. a kol. *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996.
- PIPES, R., *Dějiny ruské revoluce*, Praha 1998.
- POLÁK, F. *Masarykovy legie v boji proti Sovětům*, New York 1957.
- ŠVANKMAJER, M. *Dějiny Ruska*, Praha 2004.
- VANĚK, O. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920. Kniha třetí: Anabase 1918–1920*, Praha 1926.
- VARNECK E., FISHER H. H., *The Testimony of Kolchak and Others Siberian Materials*, Stanford University 1935.
- ZMRHAL, K., *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě*, Praha 1923.
- ZUMAN, F., *Osvobozenská legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku, díl 1*, Praha 1922.
- ZUMAN, F., *Osvobozenská legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku, díl 2*, Praha 1922.

8. Resumé

This bachelor thesis describes issue of Russian civil war - the fighting between the White movement (also referred as a White Army, White Guard or simply Whites) and the Bolsheviks ('Reds'), which threw Russia into a chaos in the years 1918-1920. To properly understand this issue it has to start with events of World War I, which was the main reason of 1917 February Revolution, when Tsar Nicholas II of Russia abdicated and Georgy Yevgenyevich Lvov's Provisional Government took the power. But this government was not able to solve the main issue to end the war and another revolution, the Bolshevik revolution, led by Vladimir Ilyich Uljanov (Lenin) broke out in the October. But tsarist officers rise against this situation and formed opposition in form of so called White movement.

This thesis is also focusing on a topic of which social classes fought on the side of Whites and on the side of Reds. On the one hand, Whites had many officers, but fewer soldiers, Reds faced the exact opposite - plenty of soldiers, but not enough officers. Important topic is also the foreign help from Triple Entente and Central power to Whites, which heavily relied on it, especially in form of foreign intervention, which did not happen because of public opinion in allied countries.

The last issue in the thesis is the issue of Czechoslovak Legions, which were the only intervention forces fighting against the Bolsheviks. Czechoslovak Legions were established during the World War I, initially as a volunteer army fighting on the side of Russia against the Central powers for liberation of Czechoslovakia. After the October Revolution the situation has changed with Treaty of Brest-Litovsk from 3rd March 1918, and Legions should have been transported by ships to Western front from port of Vladivostok. But on their way to Vladivostok some local Soviet governments demanded disarmament as a condition for continuation of Legion's train transports, which resulted in open conflict, where Legions aligned to Whites. Assistance of Czechoslovak forces to Whites ended in the end of December 1919 with successful rebellion against Whites at the Siberia. Last ship with Czechoslovak legionaries left port of Vladivostok in September 1920.